

*ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ*

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

*ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΑΜΙΔΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟ
ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΥ*

ΕΠΟΠΤΕΥΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ

Ε.ΚΑΝΝΕΡ

Α. ΔΕΡΙΖΙΩΤΗΣ

ΟΝΟΜΑ: ΣΤΑΥΡΟΣ

ΕΠΩΝΥΜΟ: ΛΑΓΟΣ

A.M.1570200800021

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	3
Κεφάλαιο 1: Η χαμιδική περίοδος	
1.1 Το Κουρδιστάν του 19 ^{ου} αιώνα	6
1.2 Ο Σουλτάνος Abdul Hamid και ο παν-ισλαμισμός	8
1.3 Τα Τάγματα Hamidiye	
1.3.1 Ίδρυση	11
1.3.2 Στόχοι	12
1.3.3 Λειτουργία	14
1.3.4 Αποτελέσματα	17
1.4 Τα σχολεία των κουρδικών φυλών	22
Κεφάλαιο 2: Το κίνημα των Νεότουρκων και οι πολιτικό-ιδεολογικές ζυμώσεις	
2.1 Ιστορική πορεία προς το κίνημα των Νεότουρκων	24
2.2 Εμφάνιση των Νεότουρκων	26
2.3 Ιδεολογική στροφή των Νεότουρκων προς τον εθνικισμό	27
Κεφάλαιο 3: Κουρδικές εξεγέρσεις στις αρχές του 20 ^{ου} αιώνα	
3.1 Η εξέγερση στο Dersim	35
3.2 Η εξέγερση στη Bitlis	38
3.3 Η εξέγερση του Barzan	41
Κεφάλαιο 4: Το Κουρδιστάν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	
4.1 Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και Οθωμανική Αυτοκρατορία	43
4.2 Οι προβλέψεις της συνθήκης των Σεβρών	45
4.3 Η συμμετοχή των Κούρδων στον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας	46
4.4 Η συνθήκη της Λωζάννης	47

4.5 Η κουρδική διανοήση	48
Κεφάλαιο 5: Οι κουρδικές εξεγέρσεις κατά την διάρκεια της Α΄ Τουρκικής Δημοκρατίας	53
5.1 Η εξέγερση του Σεΐχη Said	53
5.2 Η εξέγερση του Ararat	57
5.3 Η εξέγερση του Dersim	59
Επίλογος	62
Βιβλιογραφία	64

Εισαγωγή

Το κουρδικό ζήτημα αποτελεί αναμφισβήτητα απόρροια μιας σημαντικής ιστορικής διαδρομής μέσα στο χρόνο, κατά την οποία η ίδια η κουρδική κοινωνία υπέστη κοινωνικοπολιτικές ζυμώσεις αλλά και βίωσε συνεχείς προσπάθειες καθυπόταξης και εξαφάνισης του από διάφορα επικυρίαρχα κράτη. Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί στο παρόν πόνημα είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση, εξετάζοντας ενδελεχώς το Κουρδικό ζήτημα από την εποχή του Abdul Hamid II μέχρι το 1945 και το τέλος του μονοκομματισμού.

Η καρδιά του Κουρδικού ζητήματος βρίσκεται στη χωρική ύπαρξη του Κουρδικού λαού, ο οποίος αν και αποτελούσε μια συμπαγή ομάδα και συνιστούσε την πλειοψηφία των κατοίκων της περιοχής γνωστής ως «*Κουρδιστάν*» ήδη από τον 6^ο αι. μ.Χ, ήταν διαμοιρασμένοι ανάμεσα σε διάφορα κράτη. Ως εφελτήριο σημείο των προβλημάτων των Κούρδων μπορεί να θεωρηθεί ο πρώτος διαμελισμός του Κουρδιστάν που συνέβη τον 16^ο αιώνα ανάμεσα στην Οθωμανική και στην Περσική Αυτοκρατορία. Ακολούθησε ο νεότερος διαμελισμός του που έγινε μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με το διαμελισμό αυτό, οι Κούρδοι βρέθηκαν αναπόφευκτα σκορπισμένοι ανάμεσα στην Τουρκία, το Ιράκ, το Ιράν, τη Συρία αλλά και την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Το κουρδικό ζήτημα, δηλαδή η προβληματική της έννοιας της κουρδικής εθνικής συνείδησης δημιουργήθηκε, εξελίχθηκε και αναπτύχθηκε μέσω ποικίλων εκφάνσεων σε διάφορες χρονικές περιόδους. Άξια επισήμανσης προκαταρκτικά της εξέτασης του ζητήματος είναι η φυλετική δομή του συνόλου της κουρδικής κοινωνίας που αποτελεί ακόμα μέχρι και σήμερα ένα αδύνατό της σημείο, καθώς η κουρδική κοινωνία είναι εξαιρετικά επιρρεπής σε διασπαστικές τάσεις. Το παρόν πόνημα δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ως άρτια προσπάθεια εξέτασης του ζητήματος αν δεν αναφερθεί εκ προοιμίου η Τουρκία συναρτήσει του Κουρδικού ζητήματος και ο ρόλος που έχει διαδραματίσει στην εξέλιξη του ζητήματος αυτού. Για την ακρίβεια, οι συνθήκες που γέννησαν το σύγχρονο Τουρκικό κράτος ήταν αυτές που με τη σειρά τους απέκλειαν τους Κούρδους από μια αντίστοιχη προοπτική και συνεπώς έθεσαν τις βάσεις του προβλήματος στη σύγχρονη εποχή. Η εξέταση του Κουρδικού ζητήματος θα γίνει σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και θα παρατηρηθεί πώς συναρτάται των πολιτικών αλλά και των κοινωνικών συνθηκών.

Στο πρώτο κεφάλαιο, θα γίνει αναφορά στον Abdul Hamid II, ο οποίος μόλις ανέλαβε την εξουσία θέλησε να ισχυροποιήσει τη θέση του τονίζοντας τον ισλαμικό χαρακτήρα της βασιλείας του, χρησιμοποιώντας τον τίτλο και τα σύμβολα του χαλίφη γι' αυτό το λόγο. Ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο έδωσε έμφαση στην πολιτική δύναμη του Ισλάμ με στόχο την ενότητα και τη συσπείρωση όλων των μουσουλμάνων. Όσον αφορά τους Κούρδους εκείνη την περίοδο, αφενός δεν επρόκειτο για ένα μικρό πληθυσμό, αφετέρου ζούσαν σε μια καίρια περιοχή της αυτοκρατορίας που χρειαζόταν προσοχή. Ο Σουλτάνος Abdul Hamid II ακολούθησε και με αυτούς την παν-ισλαμική πολιτική και κατ' αυτό τον τρόπο ενίσχυσε την εξουσία και σε αυτούς, ενώ ταυτόχρονα τους απειλούσε με τη δημιουργία ενός Αρμενικού κράτους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα υπάρξει μνεία στις ιδεολογικές και πολιτικές ζυμώσεις που υπέστη το κουρδικό ζήτημα δια μέσου του κινήματος των Νεότουρκων αλλά και του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ενώ στην αρχή οι Νεότουρκοι έκαναν προσπάθειες προκειμένου να κινηθούν στην κατεύθυνση της πολυεθνικότητας, δεν άργησε να υπερισχύσει ο Τουρκικός εθνικισμός μέσα στους κόλπους της οργάνωσής τους. Ορισμένοι Κούρδοι διανοούμενοι της εποχής υπήρξαν ιδρυτικά μέλη και υποστηρικτές των Νεότουρκων, αργότερα όμως άρχισαν να δημιουργούν και δικές τους οργανώσεις όπως η «*Κουρδική Ελπίδα*» (Kivîya Kurd). Αν και με την αρχή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου οι περισσότερες από αυτές τις οργανώσεις διαλύθηκαν, είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι αυτές οι οργανώσεις ήταν το προίμιο για τους πρώιμους εθνικιστικούς προβληματισμούς τους που αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν με την πάροδο του χρόνου.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούν οι συνέπειες που επέφερε το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου στον εδαφικό προσδιορισμό του Κουρδιστάν, ειδικότερα μετά από τη Συνθήκη των Σεβρών αλλά και της Λωζάννης. Παράλληλα, θα εξεταστεί η αναζωπύρωση του Κουρδικού εθνικισμού, ο οποίος όμως μπήκε στο στόχαστρο των Τούρκων εθνικιστών που θέλησαν να τον καπηλευτούν και να τον ποδηγετήσουν προς ίδιο όφελος. Αυτές οι προσπάθειες έκαναν τον κουρδικό εθνικισμό ευάλωτο στις εξωτερικές επιρροές και με διασπαστικές τάσεις, οι οποίες θα εξεταστούν αναλυτικά σε αυτή την εργασία.

Το τέταρτο κεφάλαιο θα έχει ως θέμα τις κουρδικές εξεγέρσεις κατά τη διάρκεια της Α' Τουρκικής Δημοκρατίας και της διακυβέρνησης του Kemal. Πιο ειδικά, θα αναλυθούν οι προσπάθειες του Kemal για τον πλήρη εκτουρκισμό του νέου κράτους που

με τη σειρά τους δημιούργησαν ταχείες αντιδράσεις από την πλευρά των Κούρδων, με κορυφαίες αντιδράσεις τις εξεγέρσεις αυτές του Σείχη Said και του Dersim.

Κεφάλαιο 1

Η Χαμιδική περίοδος

1.1 Το Κουρδιστάν του 19^{ου} αιώνα

Στην περιοχή του Κουρδιστάν κατά τον 19^ο αιώνα δε μπορεί να αμφισβητηθεί πως υπήρξαν πολλές ταραχές. Πιο συγκεκριμένα, ο 19^{ος} αιώνας αποτέλεσε μια περίοδο εξεγέρσεων αλλά και επαναστάσεων, οι οποίες επηρέασαν σημαντικά τη δομή της κουρδικής κοινωνίας στη συνέχεια. Οι εξεγέρσεις εμφανίστηκαν μεμονωμένα, χωρίς να υπάρξει κάποιου είδους συντονισμός και χωρίς κάποιο κεντρικό στόχο. Στην Ευρώπη, την ίδια περίοδο, έγιναν αρκετές εθνικές ανακατατάξεις. Η λαϊκή κυριαρχία ως θεμέλιο προς τη νομιμοποίηση της εξουσίας ξεκίνησε από τη Γαλλική Επανάσταση και συνέχισε με τις υπόλοιπες εθνικές επαναστάσεις που αποκάλυψαν την ισχύ που διαθέτει το «έθνος» από μόνο του αλλά και ο «εθνικισμός» ως μέσα λαϊκής κινητοποίησης (Καραγιλάν, 2012: 44-45).

Αυτό ήταν το πλαίσιο μέσα στο οποίο εξελίχθηκαν οι επαναστάσεις της περιόδου. Τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα που συνέβησαν στην περιοχή των Βαλκανίων αλλά και οι νίκες που πέτυχαν, ήταν αγκάθια στην κυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το παραπάνω γεγονός είχε ως συνέπεια το βάρος, ειδικότερα της φορολόγησης και της στρατολογίας, να μετατοπιστεί σε μεγαλύτερο βαθμό στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς. Στην αρχή η Οθωμανική αυτοκρατορία δεν επέβαλε ιδιαίτερα υψηλούς φόρους στα κουρδικά πριγκιπάτα. Καθώς όμως άρχισε να χάνει σταδιακά τις κτήσεις της, άρχισε να στρέφεται στις περιοχές της Μικράς Ασίας και του Κουρδιστάν, αυξάνοντας κατακόρυφα την φορολογία στις περιοχές αυτές. Επίσης, αξίζει να ληφθεί σοβαρά υπόψη πως οι διομολογήσεις (που ήταν ουσιαστικά επωφελείς μόνο για τις Μεγάλες Δυνάμεις) που συνέταξε η αυτοκρατορία με ευρωπαϊκές χώρες είχαν ως αποτέλεσμα να εισάγονται στη χώρα προϊόντα φτηνότερα από τα ντόπια, δημιουργώντας κατ' αυτό τον τρόπο κρίση στην εγχώρια αγορά. Οι δύο παραπάνω παράγοντες είναι αυτοί που οδήγησαν τους Κούρδους σε οικονομική ασφυξία (Καραγιλάν, 2012: 48-50).

Επιπλέον, με τις μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες του Mahmud II (1808-1839), καταργήθηκε ο θεσμός των γενιτσάρων καθώς η στρατιωτική θητεία έγινε υποχρεωτική για τους Κούρδους, με όλα τα συνεπακόλουθα που επέφερε στην τοπική οικονομία και

κοινωνία η έλλειψη νέων ανδρών. Παραμένει αναμφισβήτητο γεγονός μολαταύτα πως κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα η Υψηλή Πύλη επεδίωξε να επιβάλει κεντρική εξουσία στην αυτοκρατορία της που βρισκόταν σε ολοένα και περισσότερο κίνδυνο. Ένα ακόμα αξιοσημείωτο στοιχείο για το Κουρδιστάν για τον 19^ο είναι πως η δομή της κουρδικής κοινωνίας παρέμενε ταυτόχρονα φεουδαρχική και φυλετική. Ως εκ τούτου, αυτό συνεπαγόταν την αναμφισβήτητη αφοσίωση των μελών της φυλής στον εκάστοτε ηγέτη της, έτσι ώστε να καθιστά αδύνατη διαφυλετική ένωση, εφόσον τα εκ διαμέτρου αντίθετα συμφέροντα μεταξύ των φύλαρχων αναφορικά με θέματα εξουσίας επηρέασαν και το σύνολο της φυλής. Οι διαφυλετικές διαμάχες σε ορισμένες περιπτώσεις και συμμαχίες σε άλλες περιπτώσεις με εκπροσώπους της κεντρικής κυβέρνησης για την επίτευξη σκοπών, ήταν εξαιρετικά σύνηθες φαινόμενο (Καραγιλάν, 2012: 50).

Υπό από αυτό το πρίσμα και λαμβάνοντας φυσικά υπόψη την επιρροή που άρχισαν να ασκούν στην περιοχή οι Μεγάλες Δυνάμεις με απώτερο σκοπό την εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων, εξελίχθηκαν οι επαναστάσεις των Κούρδων εκείνη την περίοδο. Η ιστορία μπορεί πλέον να μας πει εκ του ασφαλούς πώς το σύνολο αυτών των εξεγέρσεων που συνέβησαν εκείνη την περίοδο απέτυχαν¹. Οι Κούρδοι διανοούμενοι μαζί με τους συγγραφείς θεώρησαν τους πολέμους αυτούς ως εθνικές επαναστάσεις απέναντι στη ξένη κυριαρχία, μια τέτοια άποψη όμως δεν τεκμηριώνεται απόλυτα, καθώς οι εξεγέρσεις αυτές είχαν υποκινηθεί από τους τοπικούς φεουδάρχες και ηγεμόνες, οι οποίοι δε διέθεταν επ' ουδενί κουρδική συνείδηση. Αντίθετα, δρούσαν εντός του οθωμανικού πολιτικού και θρησκευτικού πλαισίου, ενώ ως ηγεμόνες και μέλη των δυναστειών τους επιχειρούσαν να αυξήσουν την επιρροή και εξουσία τους. Κάτι τέτοιο φυσικά δε συνεπάγεται αυτόματα πως τόσο αυτοί, όσο και οι υπήκοοι τους, δεν αντιλαμβανόντουσαν τις πολιτισμικές τους διαφορές σε σχέση με τους ομόθρησκους γείτονές τους, Τούρκους και Άραβες (Καραγιλάν, 2012: 52).

Τα δύο κυριότερα χαρακτηριστικά των επαναστάσεων που προαναφέρθηκαν είναι (α) ότι είχαν ηγέτες φεουδάρχες, των οποίων ο κυριότερος σκοπός ήταν να

---

¹ Χρονολογικά, οι επαναστάσεις ήταν οι εξής: 1806: ξεκίνησε από τον ηγέτη των Κούρδων Abdurahman Paşa

1818: ακολούθησε η επανάσταση των Bilbasar στο βορειοανατολικό Κουρδιστάν.

1832: ξέσπασε το κίνημα του Mehmet Paşa.

1842-1848: η επανάσταση του Bedirhan.

1854: το κίνημα του Γιεχνάν Σερ.

1881: το κίνημα του Σείχη Ubeydullah.

διατηρήσουν και να διευρύνουν τα δικά τους προνόμια και (β) ότι αντέδρασαν στον δεσποτισμό του Σουλτάνου Abdul Hamid ως πολίτες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρά ως Κούρδοι. Η εθνική έμφαση στις επαναστάσεις ήταν κάτι που θα ερχόταν αργότερα (McDowall, 2004:58-62). Η αποτυχία των επαναστάσεων οφείλεται κυρίως στην φεουδαρχική και φυλετική δομή της κοινωνίας των Κούρδων, η οποία προκαλούσε κατά καιρούς πολλές διασπάσεις, αλλά και στη σημαντική έλλειψη πολιτικής εμπειρίας. Ταυτόχρονα πρέπει να αναφερθεί πως δεν υπήρχε ένα συνολικό πρόγραμμα ή στρατηγική, ενώ έλειπε και τυχόν ξένη υποστήριξη, με πιθανή εξαίρεση κάποιο μικρό ενδιαφέρον εκ μέρους της Ρωσίας. Στην πλειονότητα των εξεγέρσεων, η ισλαμική πίστη ήταν η γενεσιουργός αιτία, μην επιτρέποντας κατ' αυτό τον τρόπο στους Κούρδους να εξεγερθούν εναντίον του Χαλιφάτου, παρά μόνο εναντίον του οθωμανικού συστήματος και κάποιων επιμέρους οικονομικών ή διοικητικών μέτρων που τους καταπίεζαν. Εντέλει, ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι το Κουρδιστάν ήταν διχοτομημένο ανάμεσα στους Οθωμανούς και στους Ιρανούς, οι οποίοι, παρ' όλες τις υπάρχουσες διαφορές, πολεμούσαν αρκετές φορές ενωμένοι εναντίον των κινημάτων αυτών .

1.2 Ο Σουλτάνος Abdul Hamid και ο παν-Ισλαμισμός

Ο σουλτάνος Abdul Hamid II (1774 – 89) ανέλαβε την εξουσία το 1876, όπου θέλησε να ισχυροποιήσει τη θέση του δίνοντας έμφαση στον παραδοσιακό ισλαμικό χαρακτήρα της βασιλείας του, χρησιμοποιώντας τον τίτλο και τα σύμβολα του χαλίφη- πνευματικού και θρησκευτικού ηγέτη όλων των μουσουλμάνων (Κιτσίκης, 1996: 183). Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Abdul Hamid II του δεύτερου δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην πολιτική δύναμη του Ισλάμ. Η πολιτική του στόχευε στην ενότητα και την συσπείρωση του συνόλου των μουσουλμάνων (*Ittihad- i Islam*) εντός αλλά και εκτός της αυτοκρατορίας. Ήδη από το 1877 άρχισε να υπερτονίζει τον τίτλο του χαλίφη, ενώ το 1881 άρχισε να διακηρύσσει σχεδόν σε επίσημο επίπεδο την ενότητα όλων των μουσουλμάνων (Landau, 1990: 42). Στόχευε συγκεκριμένα στη κινητοποίηση και τη συστράτευση στο πλευρό του των μουσουλμάνων εντός και εκτός των συνόρων της αυτοκρατορίας του, προβάλλοντας την ανάγκη για ενότητα και αλληλεγγύη, προκειμένου να έχουν την αγωνιστική δυνατότητα για την υπεράσπιση των ιερών θεσμών και των ιερών τόπων του Ισλάμ απέναντι στον κίνδυνο και τις παρεμβάσεις που παρουσιάζουν οι άπιστοι. Παράλληλα, τονίζοντας την επιρροή που στη σφαίρα επιρροής του στον μουσουλμανικό κόσμο

στόχευε, πέρα από την ενίσχυση της εξουσίας του, στην αναβάθμιση της εικόνας του ιδίου και της αυτοκρατορίας, προκειμένου να έχει τη δυνατότητα αποθάρρυνσης των Ευρωπαίων και την αποτροπή του διαμελισμού της αυτοκρατορίας (Deringil, 1999: 75-77)

Παρόλο που η άνοδος του Abdul Hamid II στην εξουσία συνέπεσε με την εισαγωγή του συντάγματος και του θεσμού του κοινοβουλίου για πρώτη φορά στα πλαίσια της Αυτοκρατορίας, οι παραπάνω θεσμοί γρήγορα καταργήθηκαν. Έχοντας εξωθηθεί από τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις στο να συνεχίσει κάποιες από τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που είχαν ξεκινήσει οι προκάτοχοι του με το Tanzimat (περίοδος μεταρρυθμίσεων στην Οθωμανική αυτοκρατορία), στην πραγματικότητα ο Abdul Hamid II φαινόταν πως ενεργούσε προς άλλη κατεύθυνση. Στο όνομα του Ισλάμ, άσκησε ιδιαίτερα συγκεντρωτική πολιτική, κυρίως μέσω της τόνωσης της κεντρικής διοίκησης σε βάρος της περιφέρειας. Προωθώντας ειδικότερα μια σειρά εκσυγχρονιστικών μέτρων κυρίως στον τομέα της εκπαίδευσης και της τεχνολογικής υποδομής της αυτοκρατορίας, ουσιαστικά επιθυμούσε και προγραμματίζε την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που αυτές του παρείχαν για να μπορεί να προωθεί την πολιτική του (Lewis, 1961: 184-188).

Ο Abdul Hamid II ήταν ένα άτομο ιδιαίτερα καχύποπτο, ο οποίος ήθελε να έχει τον απόλυτο έλεγχο των πραγμάτων, δημιουργώντας ένα σύνθετο δίκτυο κατασκόπων και καταδοτών, που εξαπλωνόταν εντός και εκτός των πλαισίων της αυτοκρατορίας. Το αρχηγείο και επιτελικό γραφείο αυτού του πολύπλοκου δικτύου βρισκόταν στο ευρύτερο χώρο του παλατιού, όπου και ο σουλτάνος βρισκόταν συνήθως για λόγους ασφαλείας. Αναπόφευκτα, ο Abdul Hamid II έδωσε μεγάλη σημασία στην οργάνωση της προπαγάνδας του Παν - ισλαμισμού, επιβάλλοντας τα σύμβολα του Ισλαμισμού και του χαλιφάτου σε ολόκληρη την αυτοκρατορία μέσω της ίδρυσης ισλαμικών σχολείων, χρησιμοποιώντας τον Τύπο και προωθώντας την έννοια της φιλανθρωπίας (Deringil, 1999:79).

Το καθεστώς του Abdul Hamid II προσπάθησε να ενισχύσει την ομοιογένεια της αυτοκρατορίας, εφαρμόζοντας πολιτικές αφομοίωσης (Poulton, 2000: 81-87) . Στο πλαίσιο αυτού του είδους πολιτικής, ο Abdul Hamid II επεδίωξε την αποδυνάμωση των κουρδικών πριγκιπάτων με απώτερο σκοπό τη διάσπαση και τον κατακερματισμό των Κούρδων αλλά και τη διάλυση του τοπικού συστήματος αυτόνομης διοίκησης έτσι ώστε να ενσωματωθεί στο σύστημα διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Οθωμανός

ηγεμόνας εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο τον πανισλαμισμό και ενίσχυσε σημαντικά στους ηγέτες τοπικών φατριών λαμβάνοντας μέτρα που τους έθεταν υπόλογους απέναντί του. Επιπλέον, προχώρησε στο να εξορίσει αρκετούς Κούρδους ηγεμόνες, αντικαθιστώντας τους με κάποια πρόσωπα της εμπιστοσύνης του, τα οποία ήταν πρόθυμα να συνεργαστούν με τους κρατικούς μηχανισμούς που είχε ο ίδιος δημιουργήσει (Deringil, 1999: 80).

Προτεραιότητα για τον Abdul Hamid II και την παν-ισλαμιστική πολιτική που είχε ο ίδιος θεσπίσει από την αρχή της ηγεμονίας του αποτελούσαν αναντίρρητα οι Άραβες (Lewis, 1961: 185) , τους οποίους θεωρούσε μια ανεξάντλητη πηγή άντλησης υποστήριξης στα μελλοντικά του εγχειρήματα, αλλά λάμβανε και τους Κούρδους πολύ σημαντικά υπόψη του. Εδώ αξίζει να αναφερθεί πώς ένας πιθανός λόγος για τον οποίο ο Abdul Hamid II δεν μπορούσε να αγνοήσει τους Κούρδους ήταν ότι η πληθυσμιακή αυτή ομάδα μέσα στην αυτοκρατορία δεν ήταν καθόλου ευκαταφρόνητη αριθμητικά. Επίσης, σημαντικό στοιχείο για την πολιτική του Abdul Hamid II απέναντι στους Κούρδους είναι ότι οι τελευταίοι κατοικούσαν σε μια ιδιαίτερα ευαίσθητη περιοχή της αυτοκρατορίας και μια πολιτικά ευαίσθητη συμπεριφορά απέναντί τους ήταν μονόδρομος. Σε αντίθεση με την πολιτική των συγκρούσεων μεταξύ των Κούρδων φεουδαρχών και της Πύλης, ο σουλτάνος Abdul Hamid II ακολούθησε και με τους συγκεκριμένους την παν - ισλαμιστική πολιτική, που ως γνωστόν του παρείχε κάποια ευελιξία προκειμένου να έρθει σε μια πολυπόθητη συμμαχία με τους Κούρδους φυλάρχους. Αρχικά, τους προσέγγισε δίνοντας χρήματα, τιμές και προνόμια ακόμα και σε απόγονους αυτών που είχαν στραφεί ενάντια στην Πύλη, ενισχύοντας έτσι την εξουσία τους στους υποτελείς τους. Ταυτόχρονα χρησιμοποίησε τον ενυπάρχοντα φόβο της δημιουργίας ενός Αρμενικού κράτους, που με την υποστήριξη της Ρωσίας και των Ευρωπαίων θα τους απειλούσε με προσάρτηση. Η σημασία που δόθηκε στην απειλή του χριστιανισμού προς το Ισλάμ αποδείχθηκε κάτι παραπάνω από επιτυχής, εφόσον πέτυχε στο να επηρεάσει και πολλούς μετριοπαθείς μουσουλμάνους. Οι Κούρδοι ηγέτες λαμβάνοντας υπόψη τους τα παραπάνω, αποφάσισαν να στηρίζουν τον Σουλτάνο έτσι ώστε να αποφευχθεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο και να αγωνιστούν όλοι μαζί για ένα μουσουλμανικό κράτος όπου όλοι οι μουσουλμάνοι θα ζούσαν αδερφοποιημένοι και ίσοι (Γιαλλουρίδης, 1997:134-135).

Σκεπτόμενοι μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο, πρέπει να παραδεχτούμε πως μέσα από τη βιβλιογραφία διαφαίνεται πως η κουρδική πολιτική του Abdul Hamid II υπήρξε

το δίχως άλλο επιτυχής ως προς τους στόχους που είχε θέσει. Για την ακρίβεια, προκάλεσε σημαντικές καταστροφές στην κοινωνική δομή των κουρδικών κοινοτήτων και οδήγησε τους Κούρδους σε έναν διαρκή εμφύλιο καθώς οι φατρίες που δε θέλησαν να συνεργαστούν μαζί με τους Οθωμανούς στράφηκαν εναντίον των υπολοίπων με ολέθρια αποτελέσματα. Επιπλέον, ο κουρδικός εθνικισμός που θα ήταν εύκολο να καλλιεργηθεί τη συγκεκριμένη περίοδο, δεν αναπτύχθηκε ευρέως, παρά έμεινε σ' ένα περιορισμένο κύκλο διανοούμενων (McDowell, 2004: 60-63)

1.3 Τα Τάγματα Hamidiye

1.3.1 Ίδρυση

Το 1890 με φερμάνι (*trade*) της Αυτοκρατορίας του Abdul Hamid II ανακοινώθηκε η ίδρυση ειδικών Κουρδικών δυνάμεων ιππικού που έγιναν γνωστά σαν συντάγματα *Hamidiye*, ή «Τάγματα Hamidiye», από το όνομα του ιδρυτή τους. Ήταν συντάγματα άτακτων εμπνευσμένα από τους Ρώσους Κοζάκους, τα οποία ήταν οργανωμένα με το φυλετικό σύστημα. Εκτός από τους Κούρδους, συντάγματα Hamidiye είχαν ιδρυθεί και με φυλές Αράβων αλλά και Τουρκομάνων στις αντίστοιχες περιοχές που αυτές κατοικούσαν (Ζαρεβάντ, 1991).

Ο Hasip Koylan, μελετώντας τα αρχεία του Οθωμανικού και του Τουρκικού κράτους για να γράψει το σχετικό βιβλίο του, αναφέρει ότι η απόφαση για τη συγκρότηση αυτών των ιππικών ταγμάτων λήφθηκε μετά τη Συνδιάσκεψη του Βερολίνου το 1878². Συγκεκριμένα λέει: «*Το Οθωμανικό κράτος βρισκόταν σε συνεχή*

---

² Τον Φεβρουάριο του 1878 ο πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας έφτανε στο τέλος του. Οι νικητές Ρώσοι αναγκάζουν την Οθωμανική κυβέρνηση να υπογράψει την συνθήκη του Αγίου Στεφάνου με την οποία πλησιάζουν όσο ποτέ άλλοτε στην υλοποίηση των φιλόδοξων σχεδίων τους. Ο κίνδυνος όμως μονομερούς επίλυσης του ανατολικού ζητήματος προκαλεί τις έντονες αντιδράσεις της Βρετανίας και της Αυστροουγγαρίας που θεωρούν ότι θίγονται ζωτικά τους συμφέροντα. Οι Ρώσοι που αρχικά δεν φαίνονται διατεθειμένοι να υποχωρήσουν, ελπίζουν σε μια γερμανική υποστήριξη ή έστω ανοχή που θα συγκρατούσε την Αυστροουγγαρία. Όταν όμως και οι Γερμανοί υιοθετούν τις απόψεις του αντίθετου στρατοπέδου αναγκάζονται τελικά να αποδεχτούν την μερική αναθεώρηση της συνθήκης. Ως εκ τούτου οι ισχυροί αποφασίζουν να επιλύσουν διπλωματικά το ζήτημα σε συνέδριο το οποίο θα διεξαγόταν τον Ιούνιο του 1878 στο Βερολίνο. Οι αποφάσεις του συνεδρίου αποκατέστησαν τις διαταραχθείσες ισορροπίες, απομακρύνοντας το ενδεχόμενο ενός πανευρωπαϊκού πολέμου για τον οποίο δεν ήταν προετοιμασμένοι κανείς.

<http://www.istorikathemata.com/2012/12/the-congress-of-Berlin-and-the-unification-Thessaly-in-Greece-1878-1881.html>

αλληλογραφία με τις Ευρωπαϊκές χώρες σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων στις περιοχές που ζούσαν οι Αρμένιοι. Σκοπός του ήταν, από τη μία να κερδίσει χρόνο, και από την άλλη να εκπαιδεύσει τους Κούρδους, οι οποίοι λόγω της Αρμένικης απειλής, είχαν ζητήσει βοήθεια από το Οθωμανικό κράτος. Οι Οθωμανοί ήθελαν να εκπαιδεύσουν τους Κούρδους, ώστε να μπορούν να τους εκμεταλλεύονται σε πολλούς τομείς. Έτσι δημιούργησαν τα πρώτα δημοτικά σχολεία σε διάφορες περιοχές. Επίσης, σε μήνυμά τους προς τις Ευρωπαϊκές χώρες ανέφεραν ότι επίκειται η δημιουργία τάγματος ιππικού που θα αποτελείται από Κούρδους στρατιώτες εκπαιδευμένους από το ίδιο το κράτος [...]επιδίωκαν να συγκροτήσουν μία Κουρδική στρατιά πειθαρχημένη και εκπαιδευμένη που θα αντιμετώπιζε πιθανή επίθεση των Αρμενίων ή των Ρώσων. Δημιούργησαν, λοιπόν, τα Τάγματα ιππικού Hamidiye μεταξύ 1891-1892».

1.3.2 Στόχοι

Σκοπός των ταγμάτων ήταν να παράσχουν υποστήριξη στον οθωμανικό στρατό. Ένας διττός στόχος του Σουλτάνου Abdul Hamid II ήταν αφενός να αξιοποιήσει τις διάφορες κουρδικές φυλές και αφετέρου να εγκαταστήσει το ιππικό στον Καύκασο, δημιουργώντας έτσι ένα τείχος κατά των Ρώσων. Βεβαίως, σκόπευε ακόμη να υποτάξει αυτές τις κουρδικές φυλές (Μπουρκάι, 1999:234-235).

Η συγκρότηση αυτών των επιθετικών συνταγμάτων ιππικού ήταν μέρος της πανισλαμικής πολιτικής του Σουλτάνου Abdul Hamid II. Το Οθωμανικό κράτος πίστευε ότι με τον τρόπο αυτό θα μπορούσε ευκολότερα να εμποδίσει μια κουρδική εξέγερση στην περιοχή. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Hasip Koylan, το οθωμανικό κράτος στην πραγματικότητα, χρειαζόταν αυτά τα τάγματα για να τα χρησιμοποιήσει εναντίον των Αρμενίων και των Ρώσων, ενώ στους Ευρωπαίους έλεγε ότι ήθελε να αντιμετωπίσει τις Κουρδικές επιθέσεις με Κουρδικές δυνάμεις, επειδή οι Κούρδοι «*ήταν πάντα πιο πειθαρχημένοι και καλοί στρατιώτες*». Πιστεύω ότι αυτό που έλεγε το Οθωμανικό κράτος, το εννοούσε. Η δημιουργία των ιππικών ταγμάτων δεν ήταν απλά μια δικαιολογία, αλλά εντασσόταν μέσα στην πολιτική τακτική των Οθωμανών κατά των Κούρδων. Εξάλλου, οι Οθωμανοί πάντα προτιμούσαν την τακτική της παροιμίας «*για να μην κάψεις το χέρι σου, χρησιμοποίησε μασιά*», δηλαδή προτιμούσαν να χρησιμοποιούν «*Κούρδους εναντίον των Κούρδων*», πολιτική που ακολουθεί και σήμερα το Τουρκικό κράτος και η οποία εύστοχα συνοψίζεται στο ρητό «*διαίρει και βασίλευε*».

Η Κουρδική εφημερίδα «Kürdistan Gazetesi», η οποία κυκλοφόρησε για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 1898, υποστήριξε ότι το Οθωμανικό κράτος, με τη δημιουργία αυτών των ταγμάτων, επιδίωκε και τις κουρδικές επιθέσεις εναντίον του να εμποδίσει, αλλά και να συμμαχήσει με τους Κούρδους, ώστε, βλέποντας οι Αρμένιοι αυτή τη συμμαχία να στραφούν εναντίον των Κούρδων. Η εφημερίδα αναφέρει ως εξής τα αρνητικά αποτελέσματα που προέκυψαν από τη συγκρότηση αυτών των ταγμάτων: «Έχουν περάσει αρκετά χρόνια από την ημέρα δημιουργίας των Ταγμάτων Hamidiye.. Οι καταστροφές που προκάλεσαν στη χώρα και στο έθνος είναι απερίγραπτες. Εκτός από την πολιτική κρίση στις σχέσεις Αρμενίων-Κούρδων, οι λαοί που ζουν στο Κουρδιστάν χωρίστηκαν σε τρία κομμάτια: 1) Στους Αρμένιους, 2) στους Κούρδους που τάσσονται υπέρ των Hadimiye, και 3) στους Κούρδους που τάσσονται εναντίον τους. Σήμερα στο Κουρδιστάν αυτές οι τρεις παρατάξεις αλληλομισούνται, αλληλοσκοτώνονται και λεηλατούν η μία την άλλη, με αποτέλεσμα η περιοχή να έχει μετατραπεί σε ένα απέραντο σφαγείο.

Πολλοί Κούρδοι και Αρμένιοι διανοούμενοι προσπαθούν να βρουν λύση στο μεγάλο αυτό δράμα που ζει η περιοχή, γιατί δεν υπάρχει ούτε μία γωνιά που να μην υπάρχει πόνος και δάκρυ (Dogu, 2002). Το αίμα κυλά σαν ποτάμι, ενώ ασφάλεια δεν υπάρχει πουθενά. Στο παρελθόν Κούρδοι και Αρμένιοι ζούσαν μαζί ειρηνικά, όμως, ο Abdul Hamid II κατάφερε να σπείρει τη διχόνοια ανάμεσά τους και σήμερα οι δύο λαοί να αλληλομισούνται. Αυτή είναι μία μαύρη σελίδα της ιστορίας μας»(Μπουρκάι, 1999: 240).

1.3.3 Λειτουργία

Σύμφωνα με τις εφημερίδες της εποχής, τα Τάγματα Hamidiye ήταν καλά εξοπλισμένα, γιατί ευνοούνταν από το Σουλτάνο που στήριζε κάθε τους πράξη. Μπορούν να λεηλατούν και να καταστρέφουν κάθε Κουρδικό χωριό που δεν τα υποστηρίζει. Οι λεηλατηθέντες Κούρδοι διαμαρτύρονται στο Σουλτάνο και ζητούν αποζημιώσεις, αλλά τα αιτήματά τους μένουν αναπάντητα, γιατί ο πραγματικός υπεύθυνος για τις καταστροφές που έχουν υποστεί είναι ο ίδιος ο Σουλτάνος. Έτσι, οι Κούρδοι που θέλουν να γλιτώσουν από το θάνατο, δέχονται να υπηρετήσουν στα Τάγματα Hamidiye (McDowell, 2004:53).

Κάθε οικογένεια που δεχόταν να ενταχθεί σε αυτά τα συντάγματα, ήταν υποχρεωμένη να παραχωρήσει τουλάχιστον έναν άνδρα μαζί με το άλογο του. Κάθε λόχος ιππικού συγκεκριμένα αντιπροσώπευε και μια φυλή και ο αριθμός των ιππέων

ήταν ανάλογος με τον αριθμό των ανδρών που υπήρχαν σε κάθε φυλή. Ταυτόχρονα, έπρεπε να εκπληρώνουν ορισμένη στρατιωτική θητεία υπό την εποπτεία Τούρκων αξιωματικών ετήσια και στο τέλος της θητείας τους έπρεπε να παραδίδουν τα όπλα. Σε περιόδους πολέμου, όφειλαν να παρουσιάζονται με το που θα τους καλούσε ο Σουλτάνος, υπό τις εντολές Τούρκων αξιωματικών. Οι φυλές που συμμετείχαν σε αυτές τις απαιτήσεις του Σουλτάνου και κυρίως οι αρχηγοί τους, αμείβονταν πλουσιοπάροχα για τις υπηρεσίες τους. Μάλιστα, το κράτος τους παραχωρούσε μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις, καθώς και τους ενίσχυσε με φοροαπαλλαγές (Klein, 2011: 145-147)

Πέρα από την ενίσχυση με διάφορα υλικά αγαθά, οι συμμετέχοντες έχαιραν μεγάλης κρατικής εύνοιας και υποστήριξης, ενώ η θέση τους περιελάμβανε και υψηλό κοινωνικό γόητρο που γινόταν εμφανές από τις εντυπωσιακές στολές τους (Γιαλλουρίδης, 1993: 87-89). Τα προνόμια αυτά έδιναν στα μέλη των συνταγμάτων μια ιδιαίτερη αίγλη, η οποία συνοδευόταν αναπόφευκτα από δύναμη και εξουσία. Υπεύθυνος για τα Hamidiye ήταν ο Κούρδος Zeki Paşa, γαμπρός του Σουλτάνου Abdul Hamid II. Ο Zeki Paşa ήταν ο μοναδικός αρμόδιος να παραπέμψει τα μέλη των Hamidiye στο Ανώτατο Δικαστήριο για τυχόν παραπτώματα στα οποία μπορεί να υπέπιπταν. Η εξουσία τους έτσι ήταν πρακτικώς ανεξέλεγκτη πέρα από τον έλεγχο του Zeki Paşa, αφού δεν ήταν υπόλογα σε καμιά άλλη κρατική αρχή. Η επίσημη δικαιολογία που προβλήθηκε για την ίδρυση τους ήταν η ανάγκη περιφρούρησης των συνόρων της Αυτοκρατορίας έναντι της Ρωσίας. Για τον παραπάνω λόγο, τα πρώτα συντάγματα συγκροτήθηκαν στα σύνορα της Αυτοκρατορίας με την Τσαρική Ρωσία, συγκεκριμένα στην περιοχή του Ρωσικού Καυκάσου (Μπουρκάι, 1999:252-254).

Πάνω απ' όλα, τα συντάγματα ήταν ένα μέσο ενίσχυσης της παρουσίας της κεντρικής εξουσίας στην εκάστοτε περιοχή, καθώς και άλλο ένα μέσο προώθησης της παν - ισλαμιστικής πολιτικής του Σουλτάνου. Τα μέλη τους έπρεπε να είναι Σουνίτες μουσουλμάνοι, που εκπαιδεύονταν σε ειδικό σχολείο (*Hamidiye Surani Mektebi*), το οποίο είχε ιδρυθεί για το συγκεκριμένο σκοπό στην Κωνσταντινούπολη. Στο σχολείο αυτό, τα μέλη λάμβαναν πέρα από στρατιωτική εκπαίδευση και το πλαίσιο της θρησκευτικής, ενώ μεγάλη έμφαση δινόταν στην στρατιωτική και πολιτική αναγκαιότητα της μουσουλμανικής αλληλεγγύης. Οι απόφοιτοι με τη σειρά τους υποχρεούνταν να ασπαστούν το παν - Ισλαμικό ιδεώδες, με τυφλή πίστη και αφοσίωση στο Σουλτάνο - Χαλίφη Abdul Hamid II, ο οποίος ήταν αναμφίβολα μεγάλος ευεργέτης τους (Klein, 2011:191-193)

Προκειμένου να τονωθεί το παν - ισλαμιστικό ιδεώδες, ο σουλτάνος μετά από το αντίστοιχο φερμάνι, εγκαινίασε το 1892 και φυλετικά σχολεία (*Maktebi-Asiret*) προορισμένα για τους γιους των φυλάρχων που συμμετείχαν στα Hamidiye, κυρίως αυτών που καταλάμβαναν διοικητικές θέσεις μέσα σε αυτά. Τα φυλετικά σχολεία ιδρύθηκαν αρχικά για τα παιδιά των Αράβων που συμμετείχαν στα Hamidiye, με προοπτική να μπορέσουν να συμπεριλάβουν εν καιρώ και τα παιδιά των Κούρδων σε αυτά. Η ολοκληρωτική έλλειψη σχολείων στις κουρδικές επαρχίες καθιστούσαν τα σχολεία αυτά περιζήτητα. Συνεπώς, η είσοδος ενός παιδιού στο σχολείο αποτελούσε τρόπον τινά μια μορφή αμοιβής και προνομίου για την οικογένεια. Τα βάρος αυτού του εκπαιδευτικού προγράμματος βρισκόταν στα θρησκευτικά, εφόσον κύριος στόχος τους ήταν η μύηση των νεαρών Κούρδων και Αράβων στα παν - Ισλαμικά ιδεώδη, καθώς και η εμφύσηση του Οθωμανικού πατριωτισμού και η αφοσίωση στο Οθωμανικό κράτος (Landau, 1990: 57). Οι απόφοιτοι των *Maktab-i-Asire* προωθούνταν στη συνέχεια στις ακαδημίες της Αυτοκρατορίας για να στελεχώσουν κατόπιν ανώτερες θέσεις στο στρατό και τη γραφειοκρατία του τόπου καταγωγής τους (Deringil, 1999: 101-104).

Υπεύθυνος οργάνωσης των ιππικών ταγμάτων Hamidiye διορίστηκε ο Zeki Paşa. Οι Κούρδοι Μπέηδες και οι γιοί τους που δέχτηκαν να ενταχθούν σ' αυτά, στις αρχές του 1891 πήγαν ατμοπλοϊκώς στην Κωνσταντινούπολη, αφού πρώτα συγκεντρώθηκαν όλοι στην Τραπεζούντα. Το Μάιο ο Σουλτάνος τους φιλοξένησε για 4 εβδομάδες, τους χάρισε πολύτιμα δώρα, χρήματα και τους απένειμε διάφορα αξιώματα. Κάθε λόχος ιππικού αντιπροσώπευε μια κουρδική φυλή, οπότε ο αριθμός των ιπέων ήταν ανάλογος με τον αριθμό των ανδρών που υπήρχαν σε κάθε φυλή. Δηλαδή ένας λόχος είχε 500 ιπείς κι άλλος 800 ή 1.000. Κάθε οικογένεια που δεχόταν να ενταχθεί στο ιππικό Hamidiye ήταν υποχρεωμένη να δώσει τουλάχιστον έναν άνδρα με άλογο με όλα του τα στολίδια. Το κράτος από την πλευρά του, παραχωρούσε στη φυλή μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις και δεν εισέπραττε από αυτήν παρά μόνο το φόρο *agnam* (σ.σ. που σχετίζεται με τον αριθμό των ζώων που κατέχει κάθε οικογένεια) και το φόρο *osur* (σ.σ. ποσοστιαίος φόρος επί των κερδών από πωλήσεις αγαθών). Στο ιππικό Hamidiye κατατάσσονταν νέοι από 17 ετών και έπρεπε να υπηρετήσουν 23 χρόνια. Τα πρώτα τρία αποτελούσαν τη βασική εκπαίδευση για τον πόλεμο. Η κανονική θητεία διαρκούσε από τα 20 ως τα 32 χρόνια των στρατιωτών. Τα υπόλοιπα 8 χρόνια μέχρι να γίνουν 40 ετών, εκπαιδεύονταν σε ασκήσεις ετοιμότητας για ώρα ανάγκης (Μπουρκάι, 1999: 325-328).

Σε περίοδο ειρήνης και όταν δεν υπήρχαν άλλες υποχρεώσεις, οι στρατιώτες επέστρεφαν στα χωριά τους και ασχολούνταν με τις καθημερινές εργασίες. Τότε, δεν επιτρεπόταν να οπλοφορούν ή να φορούν την στολή. Εκτός από τον αρχηγό που διοικούσε όλους τους λόχους του ιππικού, υπήρχε και αξιωματικός υπεύθυνος για κάθε λόχο. Κάθε φορά που γινόταν επιστράτευση, τα έξοδα αναλάμβανε το θησαυροφυλάκιο του Σουλτάνου. Ωστόσο, τα σχέδια του Οθωμανικού κράτους δεν πραγματοποιήθηκαν όπως τα προγραμμάτιζε. Οι περισσότερες Κουρδικές φυλές δεν εμπιστεύονταν του Οθωμανούς και αρνήθηκαν να λάβουν μέρος στο ιππικό Hamidiye. Από τις 51 μεγάλες Κουρδικές φυλές- μόνο οι 13 συμμετείχαν. Πρόκειται για νομαδικές φυλές που ζούσαν στην περιοχή Serhat. Οι φυλές που ζούσαν στο Νότιο Κουρδιστάν (στο σημερινό Κουρδιστάν του Ιράκ) αρνήθηκαν να λάβουν μέρος, ενώ όσοι Κούρδοι ζούσαν στην πόλη Dersim αντιστάθηκαν σε όλες πιέσεις και δεν έδωσαν ούτε έναν άνδρα με άλογο για τις δυνάμεις Hamidiye. Εξάλλου, οι Οθωμανοί περίμεναν από τα Τάγματα Hamidiye εξαιρετικές στρατιωτικές επιδόσεις, στις οποίες δεν ανταποκρίθηκαν. Αρχικά νόμισαν ότι θα μπορούσαν να δημιουργηθούν 100 τάγματα ιππικού, πράγμα που δεν έγινε. Το 1889 υπήρχαν μόνο 57. Αλλά και η εκπαίδευσή τους ήταν κακή. Δεν είχαν καινούργια όπλα ούτε αρκετά πυρομαχικά και παρόλο που ανήκαν στο ιππικό, δεν είχαν αρκετά άλογα, γιατί τα περισσότερα ήταν άρρωστα.

Τα δικαστήρια δεν είχαν τη δικαιοδοσία να δικάσουν τους ιππείς των Ταγμάτων Hamidiye, παρά μόνο για πολύ σοβαρά εγκλήματα μπορούσε το Ανώτατο Στρατοδικείο να τους επιβάλει κυρώσεις, αφού όμως πρώτα ο Σουλτάνος ή ο Zeki Paşa έδιναν τη συγκατάθεσή τους. Οι Τούρκοι χρησιμοποίησαν τα τάγματα ιππικού το 1905 κατά του Ιράν και αργότερα στα Βαλκάνια και στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1894 τα έστειλαν στα σύνορα με τη Ρωσία και το 1915 το ιππικό πολέμησε εναντίον των Αρμενίων (Landau, 1981:176-178).

1.3.4 Αποτελέσματα

Ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους δημιουργήθηκαν όπως προαναφέρθηκε, ήταν για να έρθουν οι ανυπότακτες Κουρδικές φυλές υπό τον κρατικό έλεγχο. Εκεί όμως δεν επιτεύχθηκαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αφού ο φυλετισμός σε αυτή την περίπτωση ενισχύθηκε αντί να αποδυναμωθεί. Οι φυλές που είχαν ενταχθεί στα Hamidiye ενέτειναν τις προσπάθειές της για επιβολή της κυριαρχίας τους έναντι των

αντιπάλων φυλών και κυρίως αυτών που δεν είχαν ενταχθεί στο υπάρχον σύστημα (Μπουρκάι, 1999:614-620).

Ο Άγγλος Noel, που γνώριζε καλά την περιοχή αλλά και την πολιτική των Οθωμανών, αναφέρει ότι το Οθωμανικό κράτος με τα Τάγματα Hamidiye σκόπευε να εμποδίσει πιθανές επιθέσεις των Κούρδων κατά της αυτοκρατορίας, διασπείροντας μέσω αυτών τη διχόνοια και το μίσος ανάμεσα στις Κουρδικές φυλές. Ο Κ.Ρ. Ivanov, Ρώσος Πρόξενος στην περιοχή Basra εκείνη την εποχή, περιγράφει την τακτική του Οθωμανικού κράτους ως εξής: «Έδινε αξιώματα σε έναν αρχηγό Κουρδικής φυλής, ενώ υποτιμούσε τους άλλους. Αυτό δημιουργούσε ζήλια και μίσος ανάμεσα στους αρχηγούς των κουρδικών φυλών». Πολλοί παρατηρητές και ερευνητές έχουν την ίδια άποψη. Από την πρώτη ημέρα που ιδρύθηκαν, τα τάγματα δούλευαν συστηματικά, σπέρνοντας τη διχόνοια, έτσι ώστε οι κουρδικές φυλές να συγκρουστούν. Προκειμένου να ανατρέψουν την ισορροπία μεταξύ των φυλών, έδιναν στους αρχηγούς των μικρών φυλών δώρα, χρήματα και τίτλους. Μερικές φορές, και τις ίδιες τις φυλές προσπάθησαν να χωρίσουν σε δύο-τρία κομμάτια (Klein, 2011:126-129)

Η προώθηση του παν - ισλαμισμού και η τόνωση του θρησκευτικού φανατισμού, είχε προβλεφθεί ότι θα οδηγήσει σε όξυνση των σχέσεων των Κούρδων με τους Αρμένιους. Τα Hamidiye θα χρησιμοποιούνταν λοιπόν ως ένα δραστικό όπλο ενάντια στους Αρμένιους, των οποίων το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα και οι αντιδράσεις τους ενάντια στον Οθωμανικό ζυγό είχαν αρχίσει να μεγεθύνονται επικίνδυνα. Όπως ήταν λοιπόν αναμενόμενο, την περίοδο 1894 - 1895, τα συντάγματα Hamidiye πρωτοστάτησαν στις σφαγές που οργανώθηκαν με στόχο τους Αρμένιους, κατά τις οποίες χιλιάδες Αρμένιοι σφαγιάστηκαν, ενώ λεηλατήθηκαν τα χωριά και οι περιουσίες τους. Μετά αυτή την επονομαζόμενη επιτυχία τους, τα συντάγματα αυτά χρησιμοποιήθηκαν ξανά κατά τον Βαλκανικό και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Επίσης, τα Hamidiye στράφηκαν με τη σιωπηρή έγκριση του κράτους ενάντια στους ετερόδοξους μουσουλμάνους, δηλαδή τους Αλεβίτες και τους Γιεζίντι (Dadrian, 1995: 83-84).

Η κρατική προστασία και ασυλία, αλλά και η στρατιωτική εκπαίδευση και ο οπλισμός, τους έδινε ένα πολεμικό προβάδισμα. Οι βίαιες αντιπαραθέσεις ήταν αρκετά συχνές, ακόμα και ανάμεσα στα μέλη των Hamidiye όσον αφορά στη διεκδίκηση των διαφόρων αξιωμάτων. Σύντομα η δράση των Hamidiye ενισχύθηκε τόσο πολύ, που δε μπορούσε να ελεγχθεί ακόμα και από την κεντρική εξουσία. Αν και οι χριστιανοί ήταν εκείνοι που υπέφεραν περισσότερο, τα Hamidiye υπήρξαν μια μάλιστα για την ύπαιθρο,

ιδιαίτερα σε εποχές που το κράτος αδυνατούσε να τους πληρώσει και τους επέτρεπε να συλλέξουν τους φόρους από τους χωρικούς ώστε να πληρωθούν. Τρομοκρατούσαν κυρίως τον αγροτικό πληθυσμό, χριστιανικό και μουσουλμανικό. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τους καταπίεζαν, τους εκμεταλλεύονταν, ενώ κατά καιρούς λεηλατούσαν και κατέστρεφαν τις περιουσίες τους (Klein, 2011)

Ο Olson (1989: 9-12), εντούτοις, εκφράζει την άποψη, ότι η δημιουργία των Hamidiye, δεν είχε μόνο αρνητικά αποτελέσματα. Κατά τη δική του άποψη, τα συντάγματα αυτά συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του Κουρδικού εθνικισμού για μια σειρά από λόγους. Οι σημαντικότεροι από αυτούς ήταν ότι τα μέλη των συνταγμάτων αυτών κατάφεραν να μορφωθούν και να εκπαιδευτούν στην στρατιωτική τέχνη, ενώ με τις μετακινήσεις τους στα σχολεία αλλά και στα πολεμικά μέτωπα βγήκαν από την κοινωνική τους απομόνωση και απέκτησαν καινούριες εμπειρίες, παραστάσεις ενός ευρύτερου κόσμου, ενώ ταυτόχρονα ήρθαν σε επαφή με τον Τουρκικό και Βαλκανικό εθνικισμό. Τα θεωρεί λοιπόν τα συντάγματα αυτά ως μια αναγκαία συνθήκη στον γενόμενο Κουρδικό εθνικισμό που συνέβαλαν με τη σειρά τους στα συναισθήματα αλληλεγγύης μεταξύ Σουνιτών Κούρδων, προσέφεραν δυνατότητες ηγεσίας σε πολλούς νέους, καθώς και τις γνώσεις του όσον αφορά τη στρατιωτική τεχνολογία και τον εξοπλισμό, όπως και την ικανότητα να τα χρησιμοποιούν. Τα συντάγματα Hamidiye διαλύθηκαν από τους Νεότουρκους μετά την ανατροπή του Σουλτάνου Abdul Hamid II, ιδρυτή και ευεργέτη τους, προκειμένου να επανιδρυθούν από τους ίδιους λίγο αργότερα.

Ο Averianov αναφέρει ότι οι Κούρδοι ιππείς αγνοούσαν τους Βαλήδες και τους κυβερνήτες, με αποτέλεσμα το κύρος των δευτέρων να εκμηδενιστεί. Για παράδειγμα, ένα τμήμα του τάγματος Hamidiye που επιτηρούσε την περιοχή Van από το 1891 έως και το 1898 δεν είχε παραδώσει κανένα χρηματικό ποσό στο χρηματοφυλάκιο της περιοχής, παρόλο που εισέπρατταν τη δέκατη από όλα τα Κουρδικά χωριά. Τα Τάγματα Hamidiye απέκτησαν κακή φήμη. Οι αλλοπρόσαλλες ενέργειές τους, η τάση τους για αυτονομία, ο ρόλος τους στη γενοκτονία των Αρμενίων ήταν ορισμένες από τις αιτίες της κακής τους φήμης. Ο Σουλτάνος Abdul Hamid II τους φερόταν διπρόσωπα. Από την μία πλευρά, δεν τα εμπιστευόταν, γιατί αποτελούνταν από Κούρδους ιππείς και για το λόγο αυτό δεν τους επέτρεπε να οπλοφορούν έξω από τα στρατόπεδα. Από την άλλη πλευρά, δεν ήθελε να εξαγριώσει τους ιππείς που χρησιμοποιούσε στις επιθέσεις του και γι' αυτό «έκλεινε τα μάτια» μπροστά στα διάφορα εγκλήματα που διέπρατταν (Μπουρκάι, 1999:354-356).

Ένα μέρος των τιμαλφών και διάφορων άλλων αγαθών που συγκέντρωναν οι στρατιώτες των Ταγμάτων Hamidiye από τις λεηλασίες και τις ληστείες έφταναν στο χρηματοκιβώτιο του παλατιού. Ο Ρώσος διπλωμάτης Sirkon αναφέρει τα εξής σχετικά με αυτό: *«Τα δώρα των Κούρδων πήγαιναν στην περιοχή Erzincan (όπου στρατοπέδευε ο Zeki paşa) και ο Πασάς τα έστελνε στο Βόσπορο στο παλάτι και σε άλλα μέρη»*. Οι Αρμένιοι δεινοπάθησαν από τα τάγματα Hamidiye. Στους πρώτους εννέα μήνες του 1901 δολοφονήθηκαν 64 άτομα στις περιοχές Muş και Sason. Εκτός, όμως, από τους Αρμένιους, οι ιππείς αυτοί δεν δίσταζαν να δολοφονούν και φτωχούς Κούρδους χωρικούς. Όπως π.χ. ανέφεραν σε μήνυμά τους προς την κυβέρνηση οι Κούρδοι της περιοχής Hoşar, τα τάγματα λεηλάτησαν τα χωριά τους, σκότωσαν 12 άτομα μέσα σε 8 χρόνια στην περιοχή, τραυμάτισαν 40 και σκότωσαν 800 βοοειδή και 10.000 μικρά ζώα. Η άναρχη κατάσταση που δημιούργησαν τα Τάγματα Hamidiye καθώς και οι συνεχείς διαμάχες μεταξύ των αρχηγών των Κουρδικών φυλών ζημίωσαν πολύ τον Κουρδικό λαό. Αυτό το γνώριζε το Οθωμανικό κράτος που υποδαύλιζε τους Κούρδους αρχηγούς να συνεχίσουν τις διαμάχες και τις διενέξεις (Μπουρκάι, 1999:360).

Ο Averiānon γράφει σχετικά με το γεγονός αυτό: *«Ένα από τα αρνητικά αποτελέσματα του κλίματος αυτού ήταν ότι οι Κουρδικές φυλές διαλύονταν, και η ισχύς τους πήγαινε σε άλλους αρχηγούς (...) Οι νέοι αυτοί αρχηγοί είχαν πάρει στα χέρια τους τον έλεγχο όλου του κουρδικού λαού. Την ίδια στιγμή, οι φυλές διασπώνταν και τα διάφορα κομμάτια τους είχαν εχθρικές σχέσεις μεταξύ τους (...). Από πολιτική άποψη, η διάσπαση των μεγάλων κουρδικών φυλών αποτελούσε θετικό αποτέλεσμα για την Τουρκική κυβέρνηση, γιατί έπαυαν να έχουν κύρος οι μεγάλες κουρδικές πατριωτικές οικογένειες και οι αρχηγοί τους, - παραδοσιακοί εχθροί των Τούρκων-, που σεβόταν ο λαός. Με τη διάλυση μιας φυλής, οι διενέξεις και οι διαμάχες καθώς και οι λεηλασίες μεταξύ των Κούρδων ήταν καταστροφικές, κυρίως για τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Οι μεγαλύτερες, όμως, έριδες ξεσπούσαν όταν ο Σουλτάνος παραχωρούσε υψηλότερο αξίωμα σε κάποιον από τους Μπέηδες»*.

Όταν οι Αρμένιοι παραπονέθηκαν για την κατάσταση αυτή, ο Ferik Ahmet Paşa πήγε το 1908 στην περιοχή Bitlis, συγκέντρωσε όλους τους αξιωματικούς των Ταγμάτων Hamidiye που βρίσκονταν στην περιοχή, και ζήτησε να τον ενημερώσουν για τα γεγονότα. Αυτοί, όμως, τον δωροδόκησαν και ο Πασάς, αφού ανακοίνωσε ότι τα παράπονα των Αρμενίων είναι αβάσιμα και ότι ψεύδονται, «συνέλαβε αρκετούς και για τιμωρία τους φυλάκισε. Την περίοδο αυτή, δύο Κούρδοι αρχηγοί απόκτησαν δύναμη και

κύρος. Ο ένας ήταν ο Mustafa Paşa στην περιοχή Cezire και ο άλλος, ο Ibrahim Paşa της Κουρδικής φυλής Milli. Ο M.V. Bruinessen (2007) αναφέρει τα εξής για αυτούς: «Οι Κούρδοι αυτοί, που ήταν και αξιωματικοί των Ταγμάτων Hamidiye, με τη δύναμη και το κύρος που απέκτησαν, άρχισαν να αποτελούν απειλή για το κράτος».

Ο Mustafa Paşa είχε αυταρχικό χαρακτήρα, όπως και οι Κούρδοι Μπέηδες. Ο Ιμπραήμ Πασάς ήταν αρχηγός μιας φυλετικής συνομοσπονδίας με πυρήνα τη φυλή Μίλι που την αποτελούσαν Κούρδοι, Σουνίτες, Γεζίντι και Άραβες. Διοικούσε δε τις περιοχές Mardin και Urfa και τον αποκαλούσαν «*βασιλιά δίχως στέμμα*» των αξιωματικών των Ταγμάτων Hamidiye. Ο Ibrahim Paşa επιτέθηκε στην αραβική φυλή Sammar, την οποία νίκησε και την ανάγκασε να μετακινηθεί στο νότο. Στις περιοχές Diyarbakir, Μοσούλη και Χαλέπι, τις οποίες κατόρθωσε να έχει στην επίβλεψή του, αφού τις λεηλάτησε, επέβαλε χαράτσι χωρίς να δώσει καμιά εξήγηση στην τοπική οθωμανική διοίκηση. Μόνο ο Σουλτάνος ήταν σε θέση να ζητήσει λογαριασμό, αλλά τον κάλυπτε (Bruinessen, 1997). Σύμφωνα με την έκθεση του Γερμανού Stemmerich, μέλους της Γερμανικής επιτροπής για τη δημιουργία της σιδηροδρομικής γραμμής στη Βαγδάτη, τα τάγματα Hamidiye είχαν καταστρέψει και ρημάξει 300 χωριά στην περιοχή Ceylanpinar, (περιοχή που ανήκε στον Ibrahim Paşa). Στα βόρεια της διοικητικής περιφέρειας Nusaybin, η κατάσταση ήταν χειρότερη. Στην περιοχή που επέβλεπε ο Mustafa Paşa, είχαν καταστραφεί εντελώς 20 χωριά που βρίσκονταν στη διαδρομή για τη Μοσούλη. Σύμφωνα με την έκθεση, η οικονομική κατάσταση της περιοχής Diyarbakir ήταν κακή. Αν συνεχίζονταν οι επιθέσεις, σίγουρα θα χανόταν αυτή η πόλη. Για να εμποδίσει μια τέτοια εξέλιξη η Τουρκική κυβέρνηση, θα έπρεπε να πάρει δραστικά μέτρα. Οι Γερμανοί, οι οποίοι επιδίωκαν να τελειώνει η σιδηροδρομική γραμμή της Βαγδάτης το ταχύτερο δυνατόν, είχαν παράπονα από τον Ibrahim Paşa, γιατί υπέσκαπτε τη σταθερότητα στην περιοχή. Ίσως γι' αυτόν το λόγο, η κυβέρνηση τον μετέθεσε το 1905 στην Υεμένη. Αυτός όμως δεν υπάκουσε και εξακολούθησε να δρα όπως ήθελε. Οι λεηλασίες στις περιοχές Urfa, Mardin και Nusaybin είχαν ως αποτέλεσμα να μένουν ακαλλιέργητες τεράστιες εκτάσεις. Το φθινόπωρο του 1907 περικύκλωσε την περιοχή Diyarbakir και λεηλάτησε όλα τα χριστιανικά και μουσουλμανικά χωριά της. Μια ομάδα νέων, ανάμεσά τους και ο *Ziya Gokalp* διαμαρτυρήθηκαν, καταλαμβάνοντας το ταχυδρομείο και άλλα δημόσια κτίρια (Μπουρκάι, 1999:370-372).

Ο Άγγλος αξιωματικός Soane, που έχει κάνει αξιόλογες έρευνες για το Κουρδιστάν, αναφέρει στα έργα του ότι ούτε οι Κούρδοι ούτε οι Άραβες αγαπούσαν τον

İbrahim Paşa και ότι πολλοί Κούρδοι δεν τον θεωρούσαν συμπατριώτη τους, λέγοντας ότι ήταν Άραβας (Arfa Hassan, 1966). Ο Soane αποκαλεί «βαρβάρους» τους υπηκόους του αναφέροντας ότι ήταν Τούρκοι, Κούρδοι, Αρμένιοι και Άραβες. Όταν ο λαός της πόλης Diyarbakir παραπονέθηκε για τις ενέργειες του İbrahim, η κυβέρνηση έστειλε μια εξεταστική -υποτίθεται- επιτροπή, που όπως ήταν φυσικό, δεν έθιξε καθόλου τον İbrahim Paşa, ο οποίος της έδωσε 140 καμήλες φορτωμένες με βούτυρο για να το πάνε στον Σουλτάνο, κλείνοντας έτσι την υπόθεση. Όταν, το 1908, οι αραβικές φυλές αντιστάθηκαν στη δημιουργία της σιδηροδρομικής γραμμής Hicaz. Ο Σουλτάνος έδωσε εντολή στον İbrahim Paşa να πείσει τους Άραβες σχετικά. Τότε όμως ανακοινώθηκε η αρχή της Δεύτερης περιόδου της Συνταγματικής Μοναρχίας (σ.σ. ότι δηλαδή ο σουλτάνος έχασε την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), οπότε ο İbrahim Paşa μετάνιωσε και δεν πήγε στην περιοχή Hicaz. Αντιδρώντας στο κόμμα «*Ένωση και Πρόοδος*», κατέλαβε τη Δαμασκό για αρκετούς μήνες, αλλά δεν κατάφερε να νικήσει τα 22 τάγματα του στρατού που του επιτέθηκαν και την αραβική φυλή Sammar, οπότε αναγκάστηκε να καταφύγει στην περιοχή Şengal. Αργότερα δολοφονήθηκε. Ο γιός του Mahmut υπήρξε συνεχιστής της ισχύος και του κύρους του πατέρα του. Το 1909 εκθρονίστηκε ο Σουλτάνος Hamid και το νέο καθεστώς μετονόμασε τα τάγματα Hamidiye σε «*ελαφρές ιππικές δυνάμεις*». Το κίνημα «*Ένωση και Πρόοδος*» είχε τα δικά του οράματα για τον Καύκασο, γι' αυτό -όπως και τα προηγούμενα καθεστώτα- φρόντισε να εκμεταλλευτεί τις κουρδικές φυλές, τις οποίες ο συγγραφέας Ziya Gökalp -εγκέφαλος του κινήματος- αποκάλεσε «*βαθμοφόρους ληστές*». Τα τάγματα άφησαν πολλούς νεκρούς στα πεδία των μαχών κατά τη διάρκεια του Βαλκανικού πολέμου. Καταργήθηκαν δε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, γιατί δεν μπορούσαν πλέον να προσφέρουν τίποτε (Μπουρκάι, 1999:375).

1.4 Τα σχολεία των κουρδικών φυλών

Εκτός από τη συγκρότηση των Ταγμάτων ιππικού, στο Κουρδιστάν και συγκεκριμένα στις περιοχές Van, Patnos, Torprakkale, Montak και Soma ο Σουλτάνος ίδρυσε και ειδικά δημοτικά σχολεία (για να προετοιμάζει τα παιδιά που θα υπηρετούσαν στα τάγματα) (Μπουρκάι, 1999). Μετά την εγκαθίδρυση του Κεμαλικού κράτους, ιδρύθηκαν πολλά τέτοια ειδικά σχολεία που μετονομάστηκαν σε “*Yatli Bölge Okulları*”).

Σύμφωνα με τον Hasip Koylan, το Οθωμανικό κράτος ήθελε να εκπαιδεύσει τους Κούρδους που διατηρούσαν καλές σχέσεις με την αυτοκρατορία με σκοπό να μπορεί να

τους εκμεταλλεύεται σε ακόμη περισσότερους τομείς. Σκοπός του ακόμα ήταν να δημιουργήσει στο μέλλον τοπικές οργανώσεις που θα υπάγονταν στο Σουλτάνο. Στα σχολεία τα μαθήματα γίνονταν στην τουρκική γλώσσα και ουσιαστικά αποτελούσαν το πρώτο βήμα αφομοίωσης του Κουρδικού πληθυσμού. Ο Ρώσος αξιωματικός και ερευνητής Averiānov στο βιβλίο του για τις ρώσο-τουρκικές σχέσεις και τους Κούρδους, αναφέρει τα εξής για τα Τάγματα Hamidiye: *«Τούρκοι ιερείς εκπαίδευαν τους Κούρδους μαθητές κυρίως στα θρησκευτικά. Στόχος τους δεν ήταν να εκπαιδεύσουν μελλοντικούς ιερείς, αλλά κυρίως επιδίωκαν να μάθουν τα παιδιά την τουρκική γλώσσα, να ξεχάσουν την πραγματική τους καταγωγή και να αφομοιωθούν. Αυτός ήταν και ο πραγματικός λόγος ίδρυσης των σχολείων αυτών»*. Στο σχολείο της Κωνσταντινούπολης οι μαθητές προέρχονταν από κουρδικές ή αραβικές ή αρβανίτικες οικογένειες, των οποίων οι πατεράδες ήταν Μπέηδες κάποιας φυλής. Εκτός από θρησκευτικά μαθήματα, τα παιδιά διδάσκονταν και πολεμικές τέχνες, πράγμα που ικανοποιούσε πολύ τους Μπέηδες. Από την άλλη πλευρά, ο Σουλτάνος θεωρούσε αυτά τα παιδιά ως ομήρους του, γιατί, κρατώντας τα υπό τις διαταγές του, μπορούσε να επιβάλει στους Μπέηδες κάθε είδους όρους». Το 1906 δολοφονήθηκε ο Ridvan Paşa αρχηγός της Μυστικής Ασφάλειας του Σουλτάνου (Zurcher, 2004). Υπεύθυνος της δολοφονίας του θεωρήθηκε ο οθωμανός διπλωμάτης και κούρδος πατριώτης, Abdurrezzak Bedirhan και 25 μέλη της οικογένειάς του, που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη, εξορίστηκαν. Μετά από αυτό το επεισόδιο έκλεισε το σχολείο της Κωνσταντινούπολης (σ.σ. τα παιδιά που φοιτούσαν στο σχολείο της Πόλης επηρεάζονταν σε μεγάλο βαθμό ιδεολογικά από τα μέλη της οικογένειας Bedirhan που ζούσαν εκεί σε θέματα κουρδικής ταυτότητας).

Κεφάλαιο 2

Το κίνημα των Νεότουρκων και οι πολιτικές-ιδεολογικές ζυμώσεις

2.1. Ιστορική πορεία προς το κίνημα των Νεότουρκων.

Ο παν - ισλαμισμός, που εκφράστηκε κυρίως από τον Σουλτάνο, δεν ήταν η μοναδική τάση στην αναζήτηση απάντησης για τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετώπιζε η αυτοκρατορία. Ένας έντονος προβληματισμός είχε αρχίσει να αναπτύσσεται κυρίως στην Κωνσταντινούπολη, μέσα στους κύκλους της Οθωμανικής διανόησης που άρχισε να αμφισβητεί την καθεστηκία τάξη πραγμάτων και να οραματίζεται ένα διαφορετικό μέλλον για την αυτοκρατορία. Την Οθωμανική διανόηση αποτελούσαν τόσο μέλη των μη μουσουλμανικών κοινοτήτων, που είχαν έρθει σε επαφή με τα σύγχρονα ιδεολογικά και πολιτικά ρεύματα της εποχής μέσα από την δυτικού τύπου εκπαίδευση τους, αλλά και κάποιοι μουσουλμάνοι που είχαν ανάλογη εκπαίδευση. Η Οθωμανική διανόηση από την πλευρά των μουσουλμάνων προερχόταν από τις τάξεις των στρατιωτικών και γραφειοκρατών που είχαν σπουδάσει στις σχολές και ακαδημίες της αυτοκρατορίας, οι οποίες είχαν αρχίσει να ιδρύονται από το 18^ο αιώνα στα πρότυπα των δυτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Έχοντας πάρει την εκπαίδευση τους σε σχολεία δυτικού τύπου, είχαν έρθει σε επαφή με τις σύγχρονες ευρωπαϊκές ιδέες καθώς και με διαφορετικούς τύπους πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης από αυτόν που επικρατούσε και διαγωνιζόταν στην αυτοκρατορία. Αρχίζοντας να αναπτύσσουν ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης, άρχισαν να αμφισβητούν τόσο τον τρόπο λειτουργίας της αυτοκρατορίας, όσο και το σύμβολο τους και απόλυτο φορέα εξουσίας που ήταν ο σουλτάνος³ (Bozarslan, 2008:19-20).

³ Η διείσδυση των Δυτικών ιδεών και θεσμών ήταν μια μακρά διαδικασία . Τα σχολεία αυτά, κυρίως στρατιωτικές ακαδημίες, ιδρύθηκαν από τον ίδιο τον σουλτάνο όταν ξεκίνησαν οι προσπάθειες μεταρρυθμίσεων στο στρατό σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα. Οι Ευρωπαίοι που είχαν αναλάβει τη σύγχρονη εκπαίδευση του στρατού, ήταν και οι δάσκαλοι σε αυτά τα σχολεία. Επιπλέον ο σουλτάνος, ήθελε με την ίδρυση των σχολείων αυτών, να δημιουργήσει ένα σώμα, πιστό στον ίδιο αξιωματούχων, τόσο στο στρατό, όσο και στη διοίκηση. Αντίθετα όμως από τα σχέδια του, από τα σχολεία αυτά ξεπήδησε η πιο έντονη αντιπολίτευση που οργανώθηκε εναντίον του, και καθόρισε το μέλλον του θεσμού του σουλτάνου, όσο και την πορεία της αυτοκρατορίας. Η επαφή με τις δυτική επιστημονική σκέψη, καθώς και με τις ιδέες του Διαφωτισμού, άλλαξαν τον τρόπο σκέψης των φοιτητών που άρχισαν να αμφισβητούν την παραδοσιακή τάξη πραγμάτων. Για το λόγο αυτό, και ενώ τέτοια σχολεία ιδρύονταν μαζικά κατά το πρώτο μισό του αιώνα, σταμάτησαν στο δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα.(Cocek, F. M., Rise of the Bourgeoisie, Demise of Empire : Ottoman Westernization and Social Change Σ. 68 - 75).

Παρότι ο Abdul Hamid II κατάφερε να σταθεροποιήσει την αυτοκρατορία, δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τη ρήξη ανάμεσα στο Παλάτι και σε μια νέα στρατιωτική και αστική ελίτ που είχε προκύψει από τη διαδικασία των μεταρρυθμίσεων. Ήδη από το 1895 είχε αρχίσει να διαμορφώνεται μια αντιπολίτευση που στην Ευρώπη θα γινόταν γνωστή με την ονομασία «Νεότουρκοί» (Bozarslan, 2008:20). Για πάνω από δυο δεκαετίες, υπήρξε περισσότερο ένα κίνημα με διάφορα παρακλάδια παρά μια αληθινή απειλή για το Παλάτι. Οι αντιπολιτευόμενοι βρίσκονταν κυρίως στο Παρίσι αλλά και σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις (ακόμα και στην Αίγυπτο) και, παρά το θαυμασμό που προκαλούσαν στους κόλπους της στρατιωτικής και της αστικής διανόησης, διέθεταν μόνο ένα μικρό περιθώριο ελιγμών στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας. Η πλειονότητα των Νεότουρκων ήταν μουσουλμάνοι Οθωμανοί, άλλοι πάλι ήταν χριστιανοί, εβραίοι, ακόμα και μουσουλμάνοι της Ρωσίας. Αν και το σύνθημά τους ήταν «*Ελευθερία και Σύνταγμα*», τους επηρέαζαν εξίσου τα πλέον συντηρητικά έως τα πλέον επαναστατικά ιδεολογικά ευρωπαϊκά ρεύματα. Ενώ ορισμένοι επιθυμούσαν την αναγέννηση της αυτοκρατορίας, άλλοι απέβλεπαν σε μια επανάσταση σαν μια «*αιματοβαμμένη γιορτή*» (McDowall David, 1996:85-87). Και μερικές φορές ταυτίζονταν με πολλές τάσεις που ήταν της μόδας στη γαλλική πρωτεύουσα: «*Στην Ευρώπη, στις αρχές του 20ού αιώνα*», σύμφωνα με τη χλευαστική αφήγηση του *Yahya Kemal*, «*οι εκστατικοί Νεότουρκοί άκουγαν τους λόγους του Jaurees, στη συνέχεια, με δάκρυα στα μάτια, παρακολουθούσαν τη διαμαρτυρία των μελών της Action Francaise και την άλλη μέρα χειροκροτούσαν τους μοναρχικούς*».

Το Ιούλιο του 1908, μέσα από μια στρατιωτική στάση υποχρέωσαν το σουλτάνο Abdul Hamid II να αποκαταστήσει το Σύνταγμα του 1876, ενώ ταυτόχρονα επέβαλαν εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου και ανέδειξαν τους ίδιους ως νικητές. Η αποκατάσταση του συντάγματος, η λειτουργία κοινοβουλίου και η απαλλαγή από την απολυταρχία του σουλτάνου, δημιούργησε ένα κλίμα ανακούφισης, ενθουσιασμού και έντονης αισιοδοξίας σε όλους τους λαούς της αυτοκρατορίας που θεώρησαν ότι θα μπορούσαν να εκφράζονται πλέον ισότιμα και ελεύθερα μέσα σε ένα συνταγματικό, δημοκρατικό περιβάλλον (Γιαλλουρίδης, 1997: 53).

2.2. Η εμφάνιση των Νεότουρκων

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώθηκε δύο ρεύματα ιδεών τα οποία διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Τουρκίας. Το πρώτο εκφράστηκε μέσα από την «Οθωμανική Επιτροπή Ενώσεως και Προόδου» (Ittihat ve Terakki Cemiyeti), με επίσημο αρχηγό τον Ahmed Rıza. Τα μέλη της Επιτροπής που έγιναν στη συνέχεια γνωστά ως «Νεότουρκοί», προέρχονταν από την κατώτερη μεσαία τάξη, η οποία δεν είχε κάποια οικονομική δύναμη όπως οι αστοί μη μουσουλμάνοι, αλλά ούτε και πρόσβαση στα ανώτερα αξιώματα. Ήταν χαμηλόβαθμοι δημόσιοι υπάλληλοι, νέοι αξιωματικοί του στρατού, δάσκαλοι, μικρέμποροι (Arfa Hassan, 1966: 123). Και εκείνοι οραματιζόνταν ένα κράτος απαλλαγμένο από την εξουσία του σουλτάνου που θα λειτουργούσε με σύνταγμα και κοινοβούλιο, σε ένα περιβάλλον ισότητας, ελευθερίας και ειρηνικής συνύπαρξης των λαών. Όμως υποστήριζαν την προώθηση των μουσουλμανικών εθνοτήτων της Αυτοκρατορίας στα χέρια των οποίων θα έπρεπε να βρίσκονται η εξουσία και η οικονομία της χώρας.

Στην Επιτροπή επικρατούσαν έντονα αντί- ευρωπαϊκά συναισθήματα. Τα μέλη της θεωρούσαν ότι ο δυτικός ιμπεριαλισμός ήταν αυτός που απειλούσε τον μουσουλμανικό κόσμο, και επομένως η Δύση δεν θα έπρεπε να έχει οποιαδήποτε ανάμιξη στις υποθέσεις της αυτοκρατορίας. Τα αντί-δυτικά αυτά συναισθήματα στρέφονταν κατά κύριο λόγο ενάντια στη Βρετανία και τη Γαλλία, που κατά τους «Ενωτικούς» υπέθαλψαν και υποστήριζαν τις εξεγέρσεις των χριστιανικών πληθυσμών. Στις χώρες αυτές καταλόγιζαν επιπλέον ευθύνες για την απώλεια εδαφών της αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια, αλλά και της Αιγύπτου (Τσάκωνας, 1993:44-47).

Το άλλο ρεύμα ιδεών εκφράστηκε μέσα από την Οργάνωση Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας και Αποκέντρωσης, με εμβληματική μορφή τον πρίγκιπα Sabahaddin, ανιψιό του σουλτάνου. Η πρώτη δεν διέθετε αληθινό πολιτικό πρόγραμμα, αλλά είχε μια ακαθόριστη ιδέα μεταρρύθμισης και αποδεχόταν, χωρίς οι άλλοι να συμμερίζονται απαραίτητως την άποψη της, τον θετικισμό. Ωστόσο από το 1906 και ύστερα, η Επιτροπή ολίσθησε προς τον τουρκικό εθνικισμό, ακόμα και προς τον παντουρανισμό, αποσκοπώντας να επανενώσει τους τουρκικής προέλευσης λαούς. Όσο για τη δεύτερη οργάνωση, η οποία εντασσόταν στην παράδοση της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Frederic Le Play και του Edmond Demolins, εκθείαζε μια ριζική μεταμόρφωση της οθωμανικής κοινωνίας μέσω της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και της εκτεταμένης αποκέντρωσης της αυτοκρατορίας. Το 1902 και το 1907, τα δύο συνέδρια της

αντιπολίτευσης δεν κατάφεραν να εξομαλύνουν τις διαφορές ανάμεσα στα δύο ρεύματα (Τσάκωνας, 1993:47).

Η τάση της οποίας ηγήθηκε ο πρίγκιπας Sabahaddin και εξέφραζε το «*Κόμμα Ελευθερίας και Συνεννόησης*», υποστήριζε την άποψη ενός κράτους υπό Βρετανική προστασία, στο οποίο οι κοινωνικές και οι οικονομικές δυνάμεις θα είχαν ενεργό συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η ευρύτερη κοινωνική συμμετοχή, η αποκέντρωση της εξουσίας, η ιδιωτική πρωτοβουλία και η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου θα οδηγούσαν στον εκσυγχρονισμό και την αναγέννηση της Αυτοκρατορίας. Η αντίληψη αυτή όμως, απέρριπτε το Οσμανικό σύστημα εξουσίας το οποίο ήταν συγκεντρωτικό και είχε τον απόλυτο έλεγχο των δυνάμεων της κοινωνίας, οι οποίες μπορούσαν να κινούνται στο βαθμό που ήταν ανεκτός από την κρατική εξουσία και χωρίς να έχουν το δικαίωμα να έχουν λόγο ή συμμετοχή στην άσκησης της. Από την άλλη πλευρά, η διευρυμένη συμμετοχή των κοινωνικών δυνάμεων στην εξουσία σήμαινε και την πρωτοπορία των χριστιανικών κοινοτήτων, αφού ήταν εκείνες που είχαν το υψηλότερο κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο ανάπτυξης. Οι υποστηρικτές της τάσης αυτής προέρχονταν από τις μη μουσουλμανικές κοινότητες καθώς και τα ανώτερα στρώματα της Οθωμανικής κοινωνίας. Ήταν άνθρωποι ανώτατου μορφωτικού επιπέδου, με δυτικά πρότυπα συμπεριφοράς, γλωσσομαθείς και κοσμοπολίτες (Kansu, 1997:121-123)

2.3. Ιδεολογική στροφή των Νεότουρκων προς τον εθνικισμό.

Εκτός από τις επιρροές του Οθωμανισμού και του παν - Ισλαμισμού, ένα τρίτο ιδεολογικό ρεύμα ασκούσε ολοένα και πιο έντονη επιρροή στην «*Επιτροπή*» και ιδιαίτερα στην ηγεσία της. Αφορούσε στην υιοθέτηση των παν-τουρανικών και παν-τουρκικών ιδεών, μέσα από τις οποίες άρχισε να διαμορφώνεται ο Τουρκικός εθνικισμός (Landau, 1990). Επρόκειτο για ιδέες που μεταφυτεύθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία περί τα τέλη του 19ου αιώνα από εθνικιστές τουρκμενικής καταγωγής προερχόμενους από τη Ρωσία, που είχαν επηρεαστεί από τα ευρωπαϊκά εθνικιστικά ιδεολογικά ρεύματα και κυρίως από τον παν- γερμανισμό. Η Οθωμανική αυτοκρατορία στη συνέχεια, αποτέλεσε το κέντρο περαιτέρω επεξεργασίας τους. Αυτό έγινε τόσο σε ακαδημαϊκό επίπεδο, στα δυτικού τύπου εκπαιδευτικά ιδρύματα, όσο και σε πολυάριθμες οργανώσεις που ίδρυσαν οπαδοί του παν - τουρκισμού. Η σημαντικότερη από αυτές ήταν

η Εστία των Τούρκων (*Türk Ocağı*). Αν και αρχικά στην αυτοκρατορία η συζήτηση περιστράφηκε κυρίως γύρω από τους Τούρκους της αυτοκρατορίας στη συνέχεια πήρε πιο ευρείες διαστάσεις με την αυτοκρατορία πάντοτε ως επίκεντρο. Η ιδεολογία που σταδιακά αναπτύχθηκε ήταν κατά βάση σεκουλαριστική που έδινε έμφαση στην Τουρανική φυλετική καταγωγή και τις κοινές πολιτιστικές καταβολές όλων των Τουρκμενικών λαών. Προσέβλεπε στην απελευθέρωση όλων των Τουρκμενικών λαών της Ασίας, κυρίως από τη Ρωσία και στην ενοποίηση όλων υπό τη σκέπη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι λαοί αυτοί, θα αποτελούσαν μια ισχυρή πηγή δύναμης, μέσα από την οποία θα μπορούσε να αναγεννηθεί και να ανορθωθεί η αυτοκρατορία. Οι ιδέες αυτές βρήκαν ανταπόκριση σε κάποια μερίδα της επιτροπής «*Ένωση και Πρόοδος*» αν και ακόμα βρίσκονταν υπό διαμόρφωση. Πολλά μέλη παν - Τουρκικών οργανώσεων ήταν ταυτόχρονα και ισχυρά μέλη της επιτροπής «*Ένωση και Πρόοδος*», γεγονός ενδεικτικό της επιρροής της εθνικιστικής ιδεολογίας σε αυτή. Το περιεχόμενο και τα όρια ανάμεσα στον παν - τουρανισμό, τον παν - τουρκισμό και τον τουρκικό εθνικισμό ήταν μάλλον συγκεχυμένα και στις αρχές του 20ου αιώνα οι έννοιες αυτές ήταν σχεδόν ταυτόσημες⁴ (Shaw & Shaw, 1977:246-248).

Όμως ακόμα και τα μέλη της επιτροπής «*Ένωση και Πρόοδος*» που ασπάζονταν αυτές τις σεκουλαριστικές ιδέες δεν είχαν εγκαταλείψει τις ισλαμικές αρχές και την ισλαμική ρητορεία. Παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε ομοφωνία απόψεων στα μέλη και στην ηγεσία της Επιτροπής, το Ισλάμ και οι παν – Ισλαμικές απόψεις εξυπηρετούσαν κοινές σκοπιμότητες. Για όλους τους μουσουλμάνους η κοινότητα των πιστών (*umma*) και το χαλιφάτο είχαν ιδιαίτερο βάρος, ενώ η ίδια η αυτοκρατορία αντλούσε την

⁴ Πυρήνας των πιο πάνω ιδεών υπήρξε ο Τουρκικός εθνικισμός κατά τον οποίο οι Τούρκοι της Αυτοκρατορίας έπρεπε να είναι η αιχμή του παν - Τουρκικού και παν - Τουρανικού ιδεώδους. Σύμφωνα με τον Τούρκο εθνικιστή Ziya Gökalp έδωσε και το στίγμα του Τουρκικού εθνικισμού του σύγχρονου Τουρκικού κράτους, ο παν - Τουρκισμός αφορά στην ενοποίηση όλων των λαών Τουρκικής ή Τουρκμενικής καταγωγής, ενώ ο παν - Τουρανισμός αφορά στην ενοποίηση όλων των λαών που έχουν ως κοινή προγονική χώρα προέλευσης το Τουράν. Οι λαοί αυτοί εκτείνονται από την Κίνα ως την Ευρώπη και σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο οι Τούρκοι και οι Μογγόλοι αλλά και οι Ούγγροι και οι Φιλανδού. Για τον Gökalp ο παν - Τουρανισμός παρέμεινε για πάντα το υπέρτατο ιδεώδες του Τουρκικού εθνικισμού, ενώ ο διαχωρισμός των υπολοίπων εννοιών αναγκαστικά προέκυψε με κριτήριο το εφικτό του στόχου που πρέπει να λαμβάνει πάντα υπόψη του ο Τουρκικός εθνικισμός. Ο αλυτρωτισμός υπήρξε η δικαιολογία ή η πρόφαση που χρησιμοποίησε και χρησιμοποιεί ο Τουρκικός εθνικισμός για να συσκοτίσει, να καλύψει ή να δικαιολογήσει τον ολοφάνερα επεκτατικό, υπεροπτικό και αλαζονικό του χαρακτήρα. Για τη γέννηση του Τουρκικού εθνικισμού και διαμόρφωση των παν - Τουρανικών και παν - Τουρκικών ιδεών βλ. Ζαρεβάντ : Παντουρανισμός ή περί του ενωμένου και ανεξάρτητου Τουράν, Landau, J. M. (1981) : Pan - Turkism in Turkey : A Study of Irredentism, London: Hurst)

νομιμοποίηση της από το Ισλάμ. Προβάλλοντας την υποστήριξη της ακεραιότητας της αυτοκρατορίας ως βασικής σημασίας για την άμυνα του μουσουλμανικού κόσμου, οι *Ενωτικοί* ήλπιζαν στην υποστήριξη όλων των μουσουλμανικών λαών της αυτοκρατορίας, καθώς και των μουσουλμάνων διανοούμενων διαφορετικής εθνικής προέλευσης, την οποία κατάφεραν αρχικά να επιτύχουν (Shaw & Shaw, 1977:253).

Η Γερμανία παρείχε την υποστήριξη της στην Επιτροπή αφού οι στόχοι που έθεταν τόσο οι παν - Ισλαμιστές όσο και οι παν - τουρκιστές εξυπηρετούσαν και τα δικά της συμφέροντα. Στόχος των παν-ισλαμιστών ήταν η συσπείρωση όλων των μουσουλμάνων για την αποκατάσταση της υπεροχής της Αυτοκρατορίας στον μουσουλμανικό κόσμο και την ανάκτηση των χαμένων εδαφών. Η θρησκευτική αναζωπύρωση θα μπορούσε έτσι να επιφέρει την αποδυνάμωση των Δυτικών, κυρίως Βρετανίας Γαλλίας και θα άφηνε στη Γερμανία το πλεονέκτημα για ένα τελειωτικό χτύπημα εναντίον τους (Landau, 1981, 94-96). Επιπλέον, οι βλέψεις της Γερμανίας προς τη Ρωσία, την έφερνε εξίσου, αν όχι πιο κοντά, με τους παν - τουρκιστές. Η Γερμανία ενθάρρυνε τη διάδοση και καλλιέργεια της παν - τουρκικής ιδέας της οποίας το ιδανικό περί απελευθέρωσης των τουρκμενικών λαών της Ρωσίας έβαζε την τελευταία στο κοινό στόχαστρο Γερμανών και παν - τουραριστών. Για τους λόγους αυτούς η Γερμανία υποστήριξε τις προσπάθειες των Ενωτικών για κατάληψη της εξουσίας, πράγμα που επέτυχαν το 1908 (Shaw & Shaw, 1977:255).

Η αυτοκρατορία έχανε όλο και περισσότερα εδάφη σε Ευρώπη και Αφρική, ενώ στα πλαίσια της *Επιτροπής* ο Τουρκικός εθνικισμός κέρδιζε όλο και περισσότερο έδαφος, ενώ οποιαδήποτε αντιπολιτευτική φωνή άρχισε να φιμώνεται. Η γέννηση, ανάπτυξη και επιτυχής έκβαση των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων των χριστιανικών λαών στην περιοχή των Βαλκανίων, φαίνονταν να επιβεβαιώνουν τις απόψεις εκείνων που καλλιεργούσαν τη θρησκευτική πόλωση και θεωρούσαν ανέφικτη την σύμπνοια και την επίτευξη κοινών στόχων μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων. Οι Νεότουρκοι διατήρησαν την παν - ισλαμική ρητορεία τους παρά το γεγονός ότι μετά την άνοδο τους στην εξουσία φάνηκε να υπερισχύσει στους κόλπους τους ο Τουρκικός εθνικισμός. Ωστόσο, αυτό έγινε αντιληπτό ακόμα και από μουσουλμανικούς λαούς όπως οι Αλβανοί και οι Άραβες που διεκδικούσαν πλέον την εθνική τους ανεξαρτησία. Οι Άραβες άρχισαν να αμφισβητούν έντονα την νομιμότητα του Οθωμανικού κράτους ως εκπροσώπου του Ισλάμ και θεωρούσαν ότι η παρακμή του οφείλονταν στην παρέκκλιση από τον ορθό Ισλαμικό δρόμο. Επομένως, ο Αραβικός κόσμος, μέσα στον οποίο το Ισλάμ γεννήθηκε,

αναπτύχθηκε και διαδόθηκε, καλούνταν να το αποκαταστήσει στις ορθές του βάσεις και να του ξαναδώσει την παλιά του αίγλη και ισχύ (Bozarslan, 2008.20-23)

Ένα χρόνο μετά την άνοδο τους στην εξουσία και με αφορμή την αντεπανάσταση του 1909 οι Νεότουρκοι προσπάθησαν να εξουδετερώσουν κάθε έκφραση των εθνικών ιδεών εκ μέρους των μη μουσουλμανικών λαών, καθώς και κάθε αντιπολιτευτική προς αυτούς φωνή και δραστηριότητα (Μυστακίδου, 1997:43-44). Με απόφαση τους απαγορεύτηκε η λειτουργία όλων των οργανώσεων που είχαν ιδρυθεί σε εθνική βάση με πρόφαση την υπεράσπιση του Οθωμανικού κράτους ⁵. Ο παν- τουρκισμός ήταν ήδη από το 1909 η κυρίαρχη ιδεολογία των Νεότουρκων και της ηγεσίας τους, πράγμα που επιβεβαιώθηκε επίσημα στο συνέδριο του κόμματος το 1910. Στο ίδιο συνέδριο ωστόσο, αποφασίστηκε να κρατηθεί μυστικός ο πραγματικός ιδεολογικός χαρακτήρας του κόμματος, καθώς και να μην εγκαταλειφθεί η παν - Ισλαμική πολιτική που μπορούσε να εξασφαλίσει μεγαλύτερο βαθμό κινητοποίησης και συσπείρωσης εντός της αυτοκρατορίας απ' ότι ο παν - τουρκισμός. Αρχικός στόχος των Τούρκων εθνικιστών άλλωστε, δεν ήταν να εκτουρκίσουν τους άλλους λαούς της αυτοκρατορίας, αλλά η κυριαρχία των Τούρκων επάνω τους (Landau, J. M: 46-53). Η επιθυμία για κυριαρχία υπήρξε η κινητήριος δύναμη της Επιτροπής και της ηγεσίας της και αφορούσε τόσο σε εθνικά όσο και σε κοινωνικά κριτήρια. Οι στενοί δεσμοί της Επιτροπής με το στρατό, έγιναν ακόμα εντονότεροι με την άνοδο της στην εξουσία, μέσω της προώθησης στα στρατιωτικά αξιώματα των οπαδών της και της απομάκρυνσης των αντιφρονούντων, με πρόσχημα απαραίτητες μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να γίνουν για τον εκσυγχρονισμό του στρατού. Σκοπός ήταν η ανάπτυξη μιας ισχυρής στρατιωτικής μηχανής τουρκικής εθνοτικής προέλευσης, που θα είχε τα ηνία της εξουσίας και της δύναμης. Η Επιτροπή εξέφραζε έτσι τις απόψεις και τα συμφέροντα μιας στρατιωτικής ολιγαρχίας και το αντίστροφο. Ουσιαστικά ο εκσυγχρονισμός που επαγγέλλονταν αρχικά οι Ενωτικοί, δεν αφορούσε παρά στη διαίωνιση ενός στρατοκεντρικού εξουσιαστικού μορφώματος, στο οποίο οι ίδιοι θα αντικαθιστούσαν, θα διαχειρίζονταν και θα καρπώνονταν την εξουσία του απόλυτου μονάρχη, του σουλτάνου. Ο σουλτάνος, θα είχε μόνο συμβολικό ρόλο και θα ήταν υποχείριο της ομάδας αυτής. Για το λόγο αυτό ο σουλτάνος Abdul Hamid II

---

⁵ Μια πληθώρα οργανώσεων είχαν ιδρυθεί μέσα στον αέρα ελευθερίας που έπνεε την πρώτη περίοδο μετά την άνοδο των Νεότουρκων στην εξουσία. Όλες σχεδόν οι εθνικές κοινότητες της αυτοκρατορίας Έλληνες Σέρβοι, Αρμένιοι, αλλά και Αλβανοί, Κούρδοι και Άραβες είχαν ιδρύσει τις δικές τους οργανώσεις μέσα από τις οποίες αναζητούσαν πολιτιστική και πολιτική έκφραση.

εκτοπίστηκε και αντικαταστάθηκε από τον σουλτάνο Mehmet Reşad τον οποίο η Επιτροπή είχε υπό τον έλεγχο της (Shaw & Shaw, 1977).

Καταφέροντας να εξουδετερώσουν κάθε αντιπολιτευτική δύναμη και προσπάθεια, οι Νεότουρκοι- και συγκεκριμένα οι τρεις πασάδες Enver, Talaat, Cemal- απέκτησαν τον απόλυτο έλεγχο του πολιτικού παιχνιδιού το 1913, όταν με πραξικοπηματικό τρόπο κατέλαβαν την εξουσία. Στον αγώνα τους για κυριαρχία είχαν, για τους λόγους που αναφέρθηκαν, την βοήθεια και την υποστήριξη της Γερμανίας, με την οποία είχε προηγηθεί μυστική συμφωνία, με στόχο τη συμμαχία ενάντια στα υπόλοιπα Δυτικά κράτη, και κυρίως στη Ρωσία που αποτελούσε την κύρια απειλή για τα ιδιαίτερα συμφέροντα καθεμιάς από τις δύο πλευρές. Η πολιτική που οι Νεότουρκοι μέχρι τότε είχαν ακολουθήσει φαινόταν να έχει αποτύχει. Με την υποστήριξη της Γερμανίας άρχισαν να μετακινούνται σε όλο πιο ακραίες θέσεις και στόχους για να περισώσουν ότι είχε απομείνει από την αυτοκρατορία, καθώς και την ηγεμονία τους επ' αυτής. Έτσι αποφασίστηκε η εξουδετέρωση των μη μουσουλμανικών λαών της αυτοκρατορίας και ο εκτουρκισμός των μουσουλμάνων, γεγονός στο οποίο συνέβαλε και η ήττα της αυτοκρατορίας στους βαλκανικούς πολέμους (Poulton, 2000: 80-81).

Από το 1913 και μετά όλο και περισσότεροι Έλληνες και Αρμένιοι αστοί εκτοπίζονταν, ενώ οι περιουσίες και οι επιχειρήσεις τους κατάσχονταν για να παραχωρηθούν σε γαιοκτήμονες και εμπόρους τουρκικής εθνικής καταγωγής, αφού οι Νεότουρκοι έθεσαν ως στόχο τη δημιουργία τουρκικής επιχειρηματικής αστικής τάξης. Στο συνέδριο του Κόμματος το 1914 αποφασίστηκε η υποστήριξη της εγκατάστασης σε Οθωμανικά εδάφη προσφύγων και μεταναστών Τουρκμενικής καταγωγής από τα Βαλκάνια και την Ασία, καθώς και η αφομοίωση των μη Τούρκων της αυτοκρατορίας μέσω της προώθησης της Τουρκικής γλώσσας. Για άλλη μια φορά αποφασίστηκε η τήρηση του απορρήτου για τις αποφάσεις του συνεδρίου και η συνέχιση της παν - ισλαμικής πολιτικής, παρά τις αντιφάσεις στις οποίες το καθεστώς των Νεότουρκων έπεφτε. Με το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι Νεότουρκοι τάχθηκαν στο πλευρό των υποστηρικτών τους, δηλαδή των δυνάμεων του Άξονα. Καταφεύγοντας στον παν - Ισλαμικό και με μια πληθώρα από φετβάδες άρχισαν να καλούν το λαό σε Ιερό Πόλεμο (*Jihad*), χωρίς να επιτύχουν καμιά ιδιαίτερη κινητοποίηση εκ μέρους των λαϊκών μαζών. Εδώ πρέπει να ληφθεί υπόψη και η αντίφαση που προέκυπτε από το γεγονός ότι καλούσαν σε ιερό πόλεμο ενάντια στους απίστους εξαιρώντας τους χριστιανούς συμμάχους τους (Landau, 1981: 113). Οι λαϊκές μάζες δεν έβρισκαν κανένα λόγο να

πολεμήσουν για ένα καθεστώς που τους είχε φέρει σε έσχατα όρια καταπίεσης και εκμετάλλευσης. Οι Νεότουρκοι δεν είχαν καταβάλει καμία προσπάθεια να περιορίσουν την ασύδοτη εξουσία των μεγαλογαιοκτημόνων και των αγάδων και να επιβάλουν μια δικαιότερη μεταχείριση των αγροτών. Αντίθετα η εξουσία και η εκμετάλλευση των πρώτων έναντι των δεύτερων ενισχύθηκε με τις ευλογίες του κράτους, που εξακολουθούσε να καρπώνεται μέρος του φόρου της δεκάτης για να καλύψει τις ανάγκες του. Η βαριά φορολογία και η αλλεπάλληλη πολυετής στρατολόγηση των αγροτών τους είχε οδήγησε σε πλήρη εξαθλίωση (Shaw & Shaw, 1977:132).

Εντούτοις, οι λαϊκές μάζες σύρθηκαν για άλλη μια φορά στον πόλεμο χωρίς να έχουν το παραμικρό κίνητρο. Οι μοναδικοί σύμμαχοι του καθεστώτος ήταν οι ομάδες εκείνες των ευνοούμενων του καθεστώτος Τούρκων γαιοκτημόνων και εμπόρων, που είχαν συνάψει καλές σχέσεις με το καθεστώς και των οποίων τα συμφέροντα όχι μόνο δεν θίγονταν, αλλά εξυπηρετούνταν από το καθεστώς και από τον πόλεμο. Η αύξηση της ζήτησης σε σιτηρά εξαιτίας του πολέμου άνοιξε μεγάλες ευκαιρίες κερδοσκοπίας τόσο στους γαιοκτήμονες όσο και στους εμπόρους που υποστηρίχτηκαν από το καθεστώς το οποίο επέβαλε την υποχρεωτική εργασία σε γυναίκες και παιδιά για να καλυφθούν οι ανάγκες σε εργατικά χέρια και να αποζημιωθούν οι γαιοκτήμονες για τους στρατευμένους αγρότες (Ahmad, F.:41-43).

Κεφάλαιο 3

Κουρδικές εξεγέρσεις στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

3.1. Η εξέγερση στο Dersim

Την επαρχία Dersim, με τα δύσβατα βουνά όπου κατοικούσαν πολεμικές φυλές, δεν είχε κατορθώσει να κατακτήσει το Οθωμανικό κράτος μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα (Μπουρκάι, 1999). Για την ακρίβεια, δεν είχε πατήσει καν στην περιοχή. Οι κάτοικοι της περιοχής αρνούσαν να παρέχουν στρατιώτες στο Οθωμανικό κράτος, ενώ φόρους κατέβαλαν οι φυλές που ζούσαν σε μέρη που έφταναν οι εισπράκτορες του Οθωμανικού κράτους. Γι' αυτό οι κάτοικοι της περιοχής δεν ήθελαν, να κατασκευαστούν δρόμοι, επειδή γνώριζαν ότι τόσο η χωροφυλακή όσο και οι φοροεισπράκτορες θα μπορούσαν εύκολα να φτάνουν στην επαρχία τους. Το Οθωμανικό κράτος, ωστόσο, είχε σκοπό να εισβάλει στην περιοχή για να επιβάλει την τάξη, να στρατολογήσει τους άνδρες και να

συγκεντρώσει ευκολότερα τους φόρους. Το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής Dersim δεν ήταν καλλιεργήσιμο, γι' αυτό οι κάτοικοι ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και τη δασοπονία. Ο λαός που κατοικούσε εδώ ήταν φτωχός, αλλά οπλοφορούσε, γι' αυτό και ήταν συχνές οι επιθέσεις και οι λεηλασίες του ενός εναντίον του άλλου. Τα επεισόδια αυτά έκαναν αναπόφευκτη την επέμβαση τού στρατού, οπότε ήταν συνηθισμένο το φαινόμενο των μαχών μεταξύ του στρατού και των κατοίκων της περιοχής (McDowell, 2004:87-90).

Στις περιοχές Hozat, Ovacık και Çemişgezek του Δυτικού Dersim, όπου ζούσαν οι φυλές Koc, Semkan και Resik επιτέθηκε το 1907 ο Οθωμανικός στρατός με 4 τάγματα και αρχηγό τον Neşet Paşa. Στην περιοχή Ali Boğazi οι Κούρδοι εξόντωσαν μεγάλο μέρος του στρατού και αιχμαλώτισαν πολλούς στρατιώτες⁶. Ο Neşet Paşa αναγκάστηκε να υποχωρήσει γιατί είχε φτάσει και ο χειμώνας. Σχετικά με την επιδρομή αυτή, σε Έκθεση του Παλατιού με ημερομηνία 18 Νοεμβρίου 1907, αναφέρονται τα εξής: «Οι κάτοικοι της περιοχής είναι οπλισμένοι και οι άνδρες περισσότεροι από 20.000, που είναι επίσης πολύ θαρραλέοι. Για να τους νικήσουμε, θα έπρεπε να είχαμε επιτεθεί με 20 τάγματα. Τα βουνά και τα περάσματα ήταν χιονισμένα και γι' αυτό αναγκαστήκαμε να επιστρέφουμε»⁷.

Το Οθωμανικό κράτος άρχισε τις προετοιμασίες για νέα επίθεση στην περιοχή. Κατ' αρχή απαγόρευσε την εισαγωγή σιταριού και κριθαριού στη Dersim, ενώ σε ορισμένες περιοχές κατάσχεσε τα τρόφιμα και τα ζώα των διάφορων φυλών. Την άνοιξη του 1908 στρατιωτική δύναμη, αποτελούμενη από 15 τάγματα -που αργότερα έγιναν 24- δύο λόχους και πολλά κανόνια, επιτέθηκε από πολλές πλευρές κατά της περιοχής Dersim, προς την οποία κατευθύνθηκε και η 4η στρατιά με όλες τις δυνάμεις της. Αργότερα πήραν μέρος στη μάχη και τέσσερα συντάγματα Hamidiye. Ο πόλεμος διεξήχθη δυτικά στις περιοχές Hozat, Ovacık, Çemişgezek και Pertek και ανατολικά στις περιοχές Pülümür και Nazmiye. Ο στρατός έκαψε χωριά και τουφέκισε τους αιχμαλώτους, γιατί σκοπός του ήταν να εκφοβίσει τους κατοίκους και να τους πείσει να παραδοθούν. Όμως, ο Κουρδικός λαός δεν ήταν διατεθειμένος να παραδοθεί, γι' αυτό και αντιστεκόταν σθεναρά, ειδικότερα δε, στην περιοχή Ovacık οι μάχες ήταν πολύ σκληρές. Οι Κούρδοι άρχισαν αντάρτικο πόλεμο, οπότε ο στρατός έχασε το

⁶.Nuri Dersimi, “Kurdistan Tarihinde Dersim” («Η Dersim στην ιστορία του Κουρδιστάν»), σελ. 83.Ο τρόπος σύνταξης των παραπομπών πρέπει να είναι ενιαίος.

⁷. Υπουργείο Εξωτερικών και Αρχηγείο Χωροφυλακής, Έκθεση με τίτλο “Ντέρσιμ”, σελ. 141.

ηθικό του, ενώ άρχισαν οι συκοφαντίες στους κόλπους του και τα τάγματα νικήθηκαν και τράπηκαν σε φυγή, φτάνοντας μέχρι τις περιοχές Hozat και Çemişgezek. Εν τω μεταξύ, είχε κηρυχτεί η Β' Συνταγματική Μοναρχία και αποφασίστηκε να δοθεί γενική αμνηστία, γεγονός που δεν άλλαξε την κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή Dersim. Στη θέση του Neşet Paşa διορίστηκε ο Mehmet Paşa. Οι μάχες σταμάτησαν τον Αύγουστο και ο οθωμανικός στρατός αναγκάστηκε να τραπεί σε φυγή. Από την Έκθεση της 4ης Στρατιάς για τον πόλεμο αυτό συνάγονται τα εξής συμπεράσματα:

- Κατά τη διάρκεια του πολέμου κάηκαν χωριά και καλλιεργήσιμες εκτάσεις.
- Πολλοί στρατιώτες έμειναν χωρίς ρούχα, τρόφιμα και πολεμοφόδια.
- Η φυλή Hayıdaran συνεχίζει την εξέγερση και είναι αμφίβολο αν οι άλλες φυλές θα ζητήσουν αμνηστία.
- Επειδή η επίθεση δεν συνοδεύτηκε με μεταρρυθμιστικές δραστηριότητες στην περιοχή, δεν ήταν αποτελεσματική.

Στην Έκθεση αναφέρεται επίσης ότι οι έφεδροι είχαν αρνηθεί να συμμετάσχουν στον πόλεμο. «Αναγκαστικά, λοιπόν, σταματήσαμε την επίθεση, διότι είχαμε ήδη μπει στο χειμώνα» (Dogu, 2002:32-34).

Ο αρχηγός της 4ης Στρατιάς Musir İbrahim Paşa υπογράμμιζε στην Έκθεση ότι με τη βία δεν επρόκειτο να υπάρξει κανένα θετικό αποτέλεσμα και πρότεινε στο κράτος να δώσει γενική αμνηστία και να κάνει μεταρρυθμίσεις, ώστε να υπάρξει δίκαιη μεταχείριση στο λαό της περιοχής αυτής. Το κίνημα, όμως, “İttihat ve Terakî” που ανέλαβε την εξουσία με σύνθημα «ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη» ακολούθησε την πολιτική της βίας και το 1909, για τρίτη φορά, ο τουρκικός στρατός επιτέθηκε στην περιοχή Dersim. Σχεδόν ταυτόχρονα με τη δεύτερη ξεκίνησε και η τρίτη επίθεση του τουρκικού στρατού, που αυτή τη φορά, όμως, ήταν καλύτερα οργανωμένος και εξοπλισμένος. Η επίθεση άρχισε πρώτα εναντίον των πόλεων Ovacık, Pülümür και εναντίον των φυλών Demenan και Haydaran, που κατοικούσαν στην περιοχή Panciras και την κεντρική Dersim. Ο στρατός, στο πέρασμά του, έκαιγε χωριά και χωράφια και έκλεβε τα ζώα. Όταν οι ανιχνευτές του İbrahim Paşa πέρασαν το φαράγγι του Mercan και μπήκαν στην περιοχή του Ovacık, οι πολεμιστές των φυλών Aslan και Beytan τους εξόντωσαν. Οι κουρδικές φυλές της περιοχής ανέβηκαν στα βουνά και κατάφεραν, ύστερα από σκληρές μάχες, να περικυκλώσουν τον οθωμανικό στρατό. Ο İbrahim Paşa αναγκάστηκε να συμβιβαστεί με τους Κούρδους οι οποίοι του παρέδωσαν μερικά παλιά όπλα και τον εκδίωξαν προς το νομό Ercincan. Η φυλή Demenan αρνήθηκε τον

συμβιβασμό που της πρότεινε ο οθωμανικός στρατός, που είχε στρατοπεδεύσει στην περιοχή Panciras. Τότε, πήγαν στο στρατόπεδο οι ηγέτες της φυλής Haydaran, στους οποίους δήλωσε υποταγή ο στρατός και τους χάρισε 200 ημιόνους. Έτσι σταμάτησαν οι μάχες και ο στρατός επέστρεψε πίσω. Στην Έκθεση, όμως, προς το Γενικό Επιτελείο Στρατού αναφέρεται ότι έφερε σε πέρας νικηφόρα την επιχείρηση. Συγκεκριμένα, υπογραμμίζεται ότι «επί 60 χρόνια δεν είχε πατήσει στρατός εκεί. Με τη βοήθεια της φυλής Haydaran μπήκαμε στην αήττητη περιοχή και όλες οι φυλές έσκυψαν μπροστά μας το κεφάλι» (Μπουρκάι, 1999:445-447).

3.2. Η εξέγερση στο Bitlis

Μετά από δύο χρόνια ηρεμίας, το 1911 άρχισε πάλι ο αναβρασμός στην περιοχή Dersim. Το 1907 και 1908 οι Κούρδοι της περιοχής Bitlis ξεσηκώθηκαν για μια ακόμη φορά και έδιωξαν τους Οθωμανούς φοροεισπράκτορες από την περιοχή με την υποστήριξη των Σεΐχηδων, ενώ μετά από τις έντονες διαμαρτυρίες του λαού της περιοχής, η κυβέρνηση απομάκρυνε το *Ferit Paşa*. Το 1908, εξεγέρθηκε η Κουρδική φυλή Hemavendi, που κατοικούσε στην περιοχή μεταξύ της Βαγδάτης και της Kirkuk. Η εξέγερση που υποστηρίχθηκε από τις φυλές Zibarî και Barzan, εξαπλώθηκε στο λαό της περιοχής, ο οποίος οργανώθηκε σε μικρές ομάδες και έκανε αντάρτικο πόλεμο. Κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων πολλοί Κούρδοι κατέφυγαν στο Ιράν. Το 1909 δολοφονήθηκε στη Süleymaniye ο Seyh Said, εκπρόσωπος του Σουλτάνου από τους Άραβες. Στη συνέχεια, εξεγέρθηκε κατά των Οθωμανών ο γιος του, Mahmut Berzenci. Σε αντίποινα, ο οθωμανικός στρατός έκαψε και λεηλάτησε 4 Κουρδικά χωριά. Αργότερα επαναστάτησαν οι Κούρδοι της Μοσούλης και περικύκλωσαν την πόλη Süleymaniye γεγονός που δραστηριοποίησε το 4ο και 5ο σώμα στρατού. Τελικά, στη θέση του Σεΐχη Said διορίστηκε ο αδελφός του, ο Σεΐχης Maruf και επήλθε ηρεμία στην περιοχή. Ο Mahmut Berzenci, αργότερα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις της περιοχής (Μπουρκάι, 1999:450).

Το 1909 συνελήφθη ο Kor Paşa, ηγέτης της φυλής Haydaran, που ζούσε βόρεια της Λίμνης Van, στις περιοχές Ahlat και Patnos. Όταν αφέθηκε ελεύθερος, ήταν εξοργισμένος με την οθωμανική ηγεσία και στις αρχές του 1910 μετανάστευσε στο Ιράν μαζί με όλη τη φυλή του, η οποία αποτελούνταν από 12.000 οικογένειες. Μόνο από αυτή τη φυλή συγκροτήθηκαν έξι συντάγματα Hamidiye. Επόμενο είναι, λοιπόν, η μετανάστευσή της να αποτελέσει σοβαρότατο πλήγμα για το Οθωμανικό κράτος. Η

κυβέρνηση κατάσχεσε τα εδάφη της φυλής και τα πούλησε. Αργότερα, όμως, κάλεσε τη φυλή να επιστρέψει στα εδάφη της, γιατί φοβήθηκε ότι η Κουρδική εξέγερση στην παραμεθόρια περιοχή θα εξαπλωνόταν και ευελπιστούσε να την καταστείλει με τις δυνάμεις αυτής της φυλής (Μπουρκάι, 1999:450).

Το 1914 λοιπόν, λίγο πριν ξεκινήσει ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ξέσπασε στο Bitlis η σημαντικότερη κουρδική εξέγερση. Ο λαός δεν άντεχε πλέον την καταπίεση και την εκμετάλλευση και επαναστάτησε. Ο Κουρδικός τύπος που κυκλοφορούσε κατά διαστήματα και οι πρώτες πατριωτικές οργανώσεις έδειξαν ότι το κίνημα έπρεπε να είναι μαζικό και οργανωμένο. Το αυθόρμητο κύμα των εξεγέρσεων, που είχε σαρώσει το Κουρδιστάν από το ένα άκρο μέχρι το άλλο, ενίσχυσε την εθνική συνείδηση του λαού που ήθελε να οργανωθεί. Έτσι, ο Τύπος και οι οργανώσεις που είχαν εξαπλωθεί σε ολόκληρο το Κουρδιστάν αποτέλεσαν παράδειγμα προς μίμηση για τους ντόπιους Κούρδους ηγέτες. Οι δύο πόλοι, βοήθησαν ο ένας τον άλλον και το κίνημα δυνάμωσε. Αποτέλεσμα όλων αυτών των δραστηριοτήτων ήταν η έκρηξη μιας μεγάλης επανάστασης στο Κουρδιστάν το διάστημα 1912-1914 (Μπουρκάι, 1999:453).

Οι Κούρδοι του νομού Bitlis ήθελαν να απαλλαγούν από τον ξένο ζυγό. Γι' αυτό το λόγο στις περιοχές Siirt, Hecan, Botan, Bitlis, Hican, Mutki, Diyarbakır, Mardin, Nusaybin, Midiyat, Cecire, Silvan, Μοσούλη, Cahu, Süleymaniye, Kirkuk, Van, Başkkale, Diçbilkın και Gurcan, ο λαός σήκωσε κεφάλι εναντίον του κράτους, κατέλαβε τα κρατικά κτίρια, τα όπλα και όλα τα διαθέσιμα τρόφιμα και προσπαθεί να εγκαθιδρύσει Κουρδική κυβέρνηση. Στη θέση του Εμίρη θέλουν να διορίσουν το μεγάλο γιο του Εμίρ Bedirhan... *«Τα μέλη της οικογένειας Bedirhan πιστεύουν ότι για να μπορέσει το Εμιράτο να επιβιώσει και να αντιμετωπίσει με επιτυχία τις επιθέσεις, θα πρέπει να υπαχθεί στη Ρωσική Αυτοκρατορία, όπως ακριβώς ορισμένα μικρά κρατίδια έχουν υπαχθεί στη Γερμανική Αυτοκρατορία»*. Οι ηγέτες των Κουρδικών φυλών συναντήθηκαν την άνοιξη του 1913 στην περιοχή Sirvan του νομού Siirt για να οργανώσουν την ίδρυση του Ανεξάρτητου Κουρδικού Εμιράτου. Στη σύσκεψη αποφάσισαν ότι πρέπει να ενδυναμώσουν τις σχέσεις τους με τους Ρώσους και απέστειλαν αγγελιοφόρο στην Τυφλίδα, για να γνωστοποιήσει τα σχέδιά τους στους ηγέτες των Κούρδων του Καυκάσου. Επίσης, ζητούσαν από τους Ρώσους όπλα (Olson, 1989).

Η κυβέρνηση παρακολουθούσε ανήσυχη τις εξελίξεις. Από τη μία πλευρά, χρησιμοποιώντας τους φανατικούς σεϊχίδες, προσπαθούσε να υποδαυλίσει τη σύγκρουση μεταξύ Αρμενίων και Κούρδων, ενώ από την άλλη, συνωμοτούσε εναντίον

των Κούρδων πατριωτών. Το Σεπτέμβριο του 1913, βρέθηκαν δολοφονημένοι ο Hayrettin Berz και ο Hüseyin στα σύνορα με το Ιράν. Το 1914, όταν η κυβέρνηση πληροφορήθηκε ότι οι Κούρδοι προετοιμάζονταν να επαναστατήσουν στο νομό Hizan, συνέλαβε αμέσως τον Suleyman , Αγά της περιοχής και τους συντρόφους του. Από τις ανακρίσεις που έγιναν, έμαθαν ότι στην περιοχή υπήρχε ένας Κούρδος πατριώτης ονόματι Mela Selim⁸, που ήταν ένας από τους οργανωτές της προετοιμαζόμενης εξέγερσης. Το Φεβρουάριο ο Μελά Σελίμ συνελήφθη και αφού τον έδεσαν στην ουρά ενός αλόγου, τον έστειλαν στην περιοχή Bitlis με συνοδεία 50 χωροφυλάκων. Οι Κούρδοι, που είχαν στήσει ενέδρα στους χωροφυλακές, επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά και τον απελευθέρωσαν. Ο τοποτηρητής της περιοχής Hizan και ορισμένοι γραφειοκράτες τρόμαξαν και κατέφυγαν στην περιοχή Bitlis, ενώ οι Κούρδοι πήραν τα όπλα του στρατού (Olson, 1989).

Στις 9 Μαρτίου οι επαναστάτες ήταν 4.000 και την επομένη ο αριθμός τους είχε φτάσει στους 8.000, αλλά ο πόλεμος ήταν άνισος από πολλές απόψεις. Οι Κούρδοι δεν ήταν κατάλληλα εκπαιδευμένοι και δεν είχαν τον απαραίτητο εξοπλισμό, ούτε αρκετά όπλα. Ομάδες εξεγερμένων ακολουθούσαν με ενθουσιασμό και πάθος τους αρχηγούς τους, αν και ήταν νηστικοί και γυμνοί. Οι περισσότεροι ήταν ξυπόλητοι. Τα όπλα τους ήταν γιαταγάνια, ξίφη, μπαλτάδες, φτυάρια και καδρόνια. Οι γυναίκες κουβαλούσαν νερό, φαγητό και πολεμούσαν δίπλα στους άνδρες. Την περίοδο εκείνη στην πόλη Bitlis ζούσαν πολλοί Αρμένιοι, με τους οποίους οι Κούρδοι πολεμιστές είχαν καλές σχέσεις. Παρόλο που, λόγω των δύσκολων συνθηκών, υπήρχε μεγάλη πιθανότητα να λεηλατηθούν τα αρμένικα σπίτια, δεν συνέβη το παραμικρό (Landau, 1990).

Όταν οι στρατιωτικές δυνάμεις έφτασαν στην περιοχή, η κατάσταση άλλαξε. Οι Κούρδοι αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν από την πόλη, ενώ ο Mela Selim και 16 φίλοι του, που δεν κατόρθωσαν να φύγουν, κρύφτηκαν στο Ρωσικό Προξενείο. Η πολιορκία της πόλης κράτησε 18 μέρες. Πολλά Κουρδικά χωριά εκκενώθηκαν και οι άνδρες κατέφυγαν στα βουνά. Μέσα στην πόλη Bitlis και στα περίχωρά της ο στρατός έκανε πολλές συλλήψεις. Ο Σεΐχης Said και η εξοπλισμένη ομάδα του παραδόθηκε στις

⁸. Ο Mela Selim ήταν δάσκαλος του Şeyh Şahabettin, στον οποίο ασκούσε μεγάλη επιρροή. Έτσι, ο Σεΐχης τον διόρισε «Αρχιχαλίφη». Ο Selim καταγόταν από την περιοχή Genc, όπου μιλούσαν την κουρδική διάλεκτο Ζαζά. (Βλέπε: βιβλίο του Law Resid). Ο Garo Sasuni πίστευε ότι ο αρχηγός του κουρδικού κινήματος στην περιοχή Hizan ήταν ο εξάδελφος του Şeyh Şahabettin, Σεΐτ Αλή, ο οποίος ήταν γιος του θείου του Şeyh Şahabettin. Ο Mela Selim, που ανήκε στη φυλή Μελκόν, ως εκπρόσωπος του Σεΐτ Αλή είχε δημιουργήσει σχέσεις με το αρμένικο κόμμα Ταşnak. Οι δύο πλευρές είχαν συμφωνήσει να συνεργαστούν για την αυτονομία της περιοχής.

τουρκικές δυνάμεις στο χωριό Gayda, χωρίς καν να πολεμήσει. Τον Απρίλιο και το Μάιο ο αριθμός των συλληφθέντων ανήλθε σε πολλές χιλιάδες. Ολόκληρα κουρδικά χωριά κάρκιναν και ισοπεδώθηκαν (Landau, 1990:92-95).

Έτσι λοιπόν, η κυβέρνηση του κόμματος “İttihat ve Terakki” κατάφερε να πνίξει στο αίμα μια ακόμη επανάσταση. Η εξέγερση στην περιοχή Bitlis ήταν ως ένα βαθμό οργανωμένη, δηλαδή μόνο μερικοί ηγέτες και στελέχη της ήταν μέλη των κινημάτων. Οι χωρικοί ήταν πολιτικά και στρατιωτικά ανοργάνωτοι, υπήρχε, όμως, εσωτερική ενότητα και πίστευαν στους παραδοσιακούς ηγέτες τους. Η σύλληψη του Μελά Σελίμ έγινε αιτία να ξεσπάσει η εξέγερση πριν την ώρα της. Γι’ αυτό, δεν εξαπλώθηκε και καταπνίχτηκε σε μικρό χρονικό διάστημα. Ο Μελά Σελίμ και οι σύντροφοί του παρέμειναν στο Ρωσικό Προξενείο μέχρι την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αν και η Οθωμανική κυβέρνηση επέμεινε να τους παραδώσουν, οι Ρώσοι αρνήθηκαν. Όταν άρχισε ο πόλεμος, οι Τούρκοι στρατιώτες εισέβαλαν στο Προξενείο και τους εκτέλεσαν όλους (Landau, 1990: 92-95).

3.3 Η εξέγερση του Barzan

Όταν άρχισε η εξέγερση στην περιοχή Bitlis, συγχρόνως επαναστάτησαν και οι Κούρδοι που ζούσαν στο Νότιο Κουρδιστάν, με αρχηγό το Σεΐχη Abduselam Barzani (Μπουρκάι, 1999: 470-473). Δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι οι δύο εξεγέρσεις συνδέονταν. Η εξέγερση εκδηλώθηκε το 1914 μόλις ανακοινώθηκε η κατά 25% αύξηση στους φόρους. Ο Abduselam είχε έρθει σε συνεννόηση με το Ρωσικό Προξενείο της Μοσούλης, το οποίο του είχε υποσχεθεί υποστήριξη. Το Νεο-τουρκικό κράτος έστειλε στρατό στις περιοχές Rawandiz, Akra και Amandiya, ενώ η εξέγερση εξαπλωνόταν συνεχώς, φτάνοντας σε ολόκληρη τη Μοσούλη και σε μεγάλο μέρος της Βαγδάτης. Οι Κουρδικές φυλές Hemaved, Çaf και Dizeyî ενώθηκαν με τις δυνάμεις του Abduselam. Οι Ρώσοι, όμως, δεν παρείχαν τη βοήθεια που είχαν υποσχεθεί. Η Νεο-τουρκική κυβέρνηση έστειλε και σε αυτές τις περιοχές μεγάλο αριθμό στρατιωτών και στις μάχες που έγιναν ηττήθηκε ο Abduselam. Αλλά ο πόλεμος συνεχίστηκε σε διάφορες περιοχές μέχρι τον Ιούνιο, κατακαίγοντας χωριά και βασανίζοντας αμάχους. Σύμφωνα με ορισμένα στοιχεία, ο Abduselam πέρασε στην Urmia και από εκεί στο ρωσοκρατούμενο Nahcivan. Αργότερα όμως, θα πρέπει να επέστρεψε, γιατί τον συνέλαβαν και τον σκότωσαν οι Τούρκοι.

Κεφάλαιο 4

Το Κουρδιστάν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

4.1. Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και Οθωμανική Αυτοκρατορία

Στις 29 Οκτωβρίου 1914, δύο στρατιωτικά γερμανικά πλοία, το *Goeben* και το *Breslau* -που επισήμως «αγοράστηκαν» από την Κωνσταντινούπολη βομβάρδισαν τα ρωσικά παράλια, σηματοδοτώντας την είσοδο της αυτοκρατορίας στον πόλεμο (Bozarslan, 2008). Ο πρωθυπουργός Halim Paşa ενημερώθηκε μετά την τέλεση του συμβάντος, που είχε αποφασιστεί μονομερώς από την Τρόικα. Στις 24 Νοεμβρίου 1914, ο σουλτάνος-χαλίφης Mehmet V κήρυξε έναν «ιερό πόλεμο» που οι Σύμμαχοι ειρωνικά τον ονόμαζαν «γερμανική τζιχάντ». Παρά τη λυσσαλέα οθωμανική αντίσταση κατά των συμμαχικών δυνάμεων στα Δαρδανέλια που εμπόδισε την ένωση των ρωσικών και των αγγλογαλλικών δυνάμεων, ο πόλεμος σηματοδεύτηκε εξ αρχής από μεγάλες απώλειες. Την άνοιξη του 1915, πριν από το ξεκίνημα των εχθροπραξιών στο Sarikamis, δεκάδες χιλιάδες στρατιώτες πέθαναν στο ρωσικό μέτωπο από το κρύο και την πείνα. Το 1916, η «αραβική εξέγερση» -ενθαρρυμένη και μάλιστα οργανωμένη από τη Μεγάλη Βρετανία-, την οποία η Επιτροπή Ένωσης και Προόδου θεώρησε προδοσία, έληξε με την απώλεια σχεδόν όλων των αραβικών επαρχιών και εκ των πραγμάτων σήμανε το τέλος της αυτοκρατορίας. Στις 3 Φεβρουαρίου 1917, ο Talaat διαδέχτηκε στην πρωθυπουργία τον «παραιτημένο» Said Halim Paşa. Παρά την επανάσταση που παρέλυσε τη Ρωσία, η κυβέρνηση δεν γνώρισε τις τόσο προσδοκώμενες νίκες. Τα «οφέλη» που αποκόμισαν μετά τη Ρωσική Επανάσταση, όπως η κατάληψη του Baku στις 16 Σεπτεμβρίου 1918 και η αναχαίτιση της βρετανικής επίθεσης στο νότιο μέτωπο, ήρθαν πολύ αργά για να αλλάξουν την τύχη του παγκοσμίου πολέμου. Ο Talaat παραιτήθηκε στις 8 Οκτωβρίου 1918 για να αντικατασταθεί από τον Ahmed Izzed Paşa. Στις 30 Οκτωβρίου 1918, τη στιγμή που υπογραφόταν η ανακωχή του Μούδρου, δίνοντας τη χαριστική βολή στην αυτοκρατορία, οι Τρεις Πασάδες τρέπονταν σε φυγή, αφού πρώτα κατέστρεφαν μεγάλο μέρος των αρχείων της Ένωσης και Προόδου. -Ο Enver εκτελέστηκε στην Κεντρική Ασία από το στρατό των μπολσεβίκων τον οποίο αρχικά προσπάθησε να κολακέψει, ενώ ο Talaat και ο Cemal δολοφονήθηκαν αντίστοιχα στο Βερολίνο και στην Τιφλίδα από Αρμένιους αγωνιστές.- Η Τρόικα άφηνε πίσω της τα πτώματα εκατοντάδων χιλιάδων στρατιωτών και μια χώρα που αιμορραγούσε (ο πληθυσμός των σημερινών εδαφών της

Τουρκίας μειώθηκε από 14.080.800 κατοίκους το 1912 σε 11.618.500 το 1922), παραδομένη στις βιαιοπραγίες εκατοντάδων χιλιάδων λιποτακτών και σε γενικευμένη πείνα (Kent, 1996:54-56).

Η απόφαση των ενωτικών να εισέλθουν στον πόλεμο, χωρίς να έχουν δεχτεί καμία πρόκληση, τη στιγμή μάλιστα που το Παρίσι και το Λονδίνο τους παρακινούσε να μείνουν ουδέτεροι, φαίνεται αινιγματική, όμως εξηγείται από ένα συνδυασμό παραγόντων. Κατά πρώτο λόγο, ο πόλεμος καθιστούσε δυνατή την εδραίωση ενός μονοκομματικού καθεστώτος και παρεμπόδιζε για μεγάλο διάστημα την έκφραση οποιουδήποτε άλλου πολιτικού σχεδίου εκτός από αυτό που εκθειάζαν οι εθνικιστές ιδεολόγοι. Κατά δεύτερο λόγο, η Τρόικα είχε απόλυτη εμπιστοσύνη στη στρατιωτική ανωτερότητα της Γερμανίας και στην ικανότητά της να κερδίσει γρήγορα τον πόλεμο. Πράγματι, κατά τους Τρεις Πασάδες, η σύγκρουση πρόσφερε μια ευκαιρία να σπάσουν τα δεσμά εξάρτησης που είχαν θέσει την αυτοκρατορία υπό την οικονομική κηδεμονία της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας και να καταργήσουν τη Διεύθυνση Τελωνειακών Εσόδων που ελεγχόταν επίσης από αυτές. Ο πόλεμος, πέρα από τη μέριμνα για οικονομική ανεξαρτησία, έδινε την ευκαιρία να εκδικηθούν ιστορικά τους Ρώσους και άνοιγε το δρόμο για την κατάκτηση της Κεντρικής Ασίας, του *Ergenekon* του τουρκικού εθνικισμού, το μυθικό λίκνο του έθνους (Kent, 1996)

Ο πόλεμος του 1914-1918 θα έβαζε τέλος στην οθωμανική παρουσία στις αραβικές επαρχίες, που είχαν ήδη συνταραχτεί από μια εθνικιστική αμφισβήτηση, την οποία η πολιτική της καμένης γης του Cemal Paşa, μέλους της τριανδρίας και δυνάστη της Συρίας, δεν μπορούσε να δαμάσει. Ο πόλεμος παρουσιαζόταν επίσης ως μία ευκαιρία για να εξισλαμίσουν, αν όχι και να εκτουρκίσουν, την Ανατολία, εξολοθρεύοντας τους Αρμενίους (800.000 θύματα σύμφωνα με τους υπολογισμούς των οθωμανικών αρχών το 1919, παραπάνω από ένα εκατομμύριο σύμφωνα με όλους σχεδόν τους ειδικούς) (Olson, 1989: 213-216). Με τον αφανισμό ενός εκ των βασικών ιστορικών συστατικών της Ανατολίας άλλαζε συθέμελα όλο το ανθρώπινο τοπίο της. Για την ενωτική ελίτ, η εξολόθρευση μιας κοινότητας, αντί να συνιστά έγκλημα, ήταν αποτέλεσμα του πολέμου των βιολογικών ειδών (Kent, 1996:60).

4.2. Οι προβλέψεις της συνθήκης των Σεβρών

Τα άρθρα 62 και 64 της συνθήκης των Σεβρών προέβλεπαν για τους Κούρδους την δημιουργία μιας αυτόνομης περιοχής. Μετά από έναν χρόνο ύπαρξης υπό αυτόνομο

καθεστώς, η περιοχή θα είχε το δικαίωμα να διεξάγει εκλογές για την πλήρη ανεξαρτησία της, πάντα με την προϋπόθεση ότι η Κοινωνία των Εθνών θα ήταν πεπεισμένη ότι οι κάτοικοι της είχαν τις ικανότητες για την διατήρηση μιας τέτοιας ανεξαρτησίας. Τα άρθρα επίσης προέβλεπαν την προσάρτηση του νότιου Κουρδιστάν στο εν λόγω ανεξάρτητο κουρδικό κράτος. Οι όροι που έθετε η συνθήκη των Σεβρών προσέκρουαν στον αποκλεισμό των κουρδικών περιοχών από την Συρία αλλά και από την αποτυχία να χαραχθούν τα σύνορα με την Αρμενία. Το πιο μεγάλο ωστόσο εμπόδιο ήταν ότι η συνθήκη είχε επιβληθεί σε μια απρόθυμη κυβέρνηση που της έλειπε μια εκλογική περιφέρεια στην Κωνσταντινούπολη (McDowell, 2004:93-97).

Οι όροι της συνθήκης των Σεβρών που προέβλεπαν την δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν θεωρήθηκαν από πολλούς Τούρκους ως καταπιεστικές διομολογήσεις οι οποίες επιβάλλονταν έξωθεν στο οθωμανικό κράτος το οποίο είχε πλέον απολέσει τα κυριαρχικά του δικαιώματα. Η συνθήκη των Σεβρών ήταν η πρώτη διεθνής αναγνώριση των Κούρδων και του δικαιώματός τους να έχουν μια πατρίδα. Οι Κούρδοι εθνικιστές έσπευσαν αμέσως να αξιοποιήσουν αυτή την ευκαιρία, η οποία ωστόσο παρέμεινε απραγματοποίητη (Durham, 2010).

Τα άρθρα που προέβλεπαν την δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν ήταν επηρεασμένα από τις ιδέες του Αμερικανού προέδρου Woodrow Wilson. Το άρθρο 62 προέβλεπε την αυτονομία των Τούρκων, το άρθρο 63 επέβαλε στους Τούρκους να σεβαστούν αυτή την αυτονομία και το άρθρο 64 προσέφερε το πλαίσιο για την δημιουργία ανεξάρτητου κράτους. Όπως προαναφέρθηκε, το μεγαλύτερο πρόβλημα για την εφαρμογή των άρθρων ήταν ότι η στάση των Τούρκων. Η δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν ήταν κάτι που δεν θα γίνονταν αποδεκτό από αυτούς χωρίς να υπάρχουν αντίποινα (Durham, 2010).

4.3 Η συμμετοχή των Κούρδων στον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας

Η πρώτη εξέγερση των Κούρδων στην ανατολική Τουρκία έλαβε χώρα μέσα στο πλαίσιο του Πολέμου της Ανεξαρτησίας. Αρχικά, ο αγώνας των Κούρδων είχε την στήριξη των Κούρδων Αλεβιτών της ανατολικής Τουρκίας, αλλά δεν κατάφερε να φέρει με το μέρος του την πλειονότητα των κουρδικών φυλών της σουνιτικής μουσουλμανικής κοινότητας.

Σε λιγότερο από τέσσερις μήνες, η εξέγερση καταπνίγηκε από τον Τουρκικό στρατό. Μετά την καταστολή της εξέγερσης, ο Kemal υποσχέθηκε στους Κούρδους μια δίκαιη και θετική αντιμετώπιση αναφορικά με την αυτονομία που επιδίωκαν, αρκεί να είχε ως αντάλλαγμα την υποστήριξη τους στον τουρκικό Πόλεμο της Ανεξαρτησίας. Επρόκειτο για μια υπόσχεση που δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, μετά και την υπογραφή του Kemal Atatürk της συνθήκης της Λωζάννης (Plakoudas, 2015:129).

Πιο συγκεκριμένα, το 1919 ο Kemal είχε επισκεφθεί τους Κούρδους της ανατολικής Τουρκίας στην προσπάθεια του να βρει λύσεις για την απελευθέρωση της Τουρκίας. Όταν έφτασε στις κουρδικές περιοχές παρουσίασε τον εαυτό του ως τον «σωτήρα» του Κουρδιστάν, ο οποίος είχε περικυκλωθεί από τις ξένες δυνάμεις κατοχής. Ο Kemal χρησιμοποίησε την χριστιανική θρησκεία των ξένων δυνάμεων ως πρόφαση για να εμφανιστεί ως προστάτης όλων των μουσουλμανικών κουρδικών και τουρκικών πληθυσμών οι οποίοι έπρεπε να ενωθούν αν ήθελαν να αποφύγουν την καταστροφή.

Οι αντιπρόσωποι των Κούρδων της ανατολικής Τουρκίας στην συνάντηση, που βρίσκονταν υπό τον φόβο μιας ενδεχόμενης προσάρτησης τους από τις δυνάμεις της Αρμενίας, είδαν με θετικό μάτι μια τέτοια συνεργασία. Μετά από σύσκεψη αποφάσισαν ότι έπρεπε να κάνουν ό,τι ήταν δυνατόν ώστε να αποτρέψουν το ενδεχόμενο προσάρτησης των κουρδικών εδαφών της ανατολικής Μ. Ασίας από την Αρμενία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναγνώρισαν τον Mustafa Kemal ως ηγέτη τους στον αγώνα. Οι κουρδικές στρατιωτικές δυνάμεις εκπαιδεύτηκαν από Τούρκους αξιωματούχους. Μάλιστα, η πρώτη στρατιωτική νίκη του Πολέμου της Ανεξαρτησίας στην Ανατολία έγινε το 1920 από δυνάμεις των Κούρδων και η οποία οδήγησε την συνθήκη του Gumru το Δεκέμβριο του ίδιου έτους. (Kendal, 1993:220)

4.4 Η συνθήκη της Λωζάννης

Η Συνθήκη της Λωζάννης, δεν έκανε καμιά αναφορά στους Κούρδους ως μια ξεχωριστή εθνική ομάδα (Δημητράκα, 2001). Το μειονοτικό καθεστώς αναγνωρίστηκε μόνο στους χριστιανικούς πληθυσμούς που παρέμειναν στο Τουρκικό κράτος, για τους οποίους υπήρχαν προβλέψεις για την προστασία των στοιχειωδών δικαιωμάτων τους. Για τους Κούρδους που ήταν μουσουλμάνοι δεν υπήρχε καμιά αντίστοιχη πρόβλεψη. Εξάλλου και οι ίδιοι, ή τουλάχιστον εκείνοι που είχαν πάρει ενεργό μέρος στον Πόλεμο της

Ανεξαρτησίας, πίστευαν ότι το νέο κράτος, θα ήταν ένα μουσουλμανικό κράτος όπου Τούρκοι και Κούρδοι θα ζούσαν ελεύθεροι και ίσοι, ενώ ο Kemal Atatürk θα ήταν συνεπής στις υποσχέσεις που είχε δώσει για πολιτιστική και διοικητική αυτονομία. Ο «Εθνικός Όρκος» άλλωστε τον οποίον είχαν δώσει, δεν έκανε ιδιαίτερη αναφορά στο Τουρκικό έθνος, αλλά γενικότερα στην «εθνική ανεξαρτησία»⁹. Για το λόγο άλλωστε αυτό οι Κούρδοι ούτε είχαν διεκδικήσει ούτε βέβαια είχαν πάρει το χαρακτηρισμό της μειονότητας. Έτσι, για τους Κούρδους δεν υπήρχε καμιά από τις προβλέψεις που αφορούσαν στην προστασία των μειονοτήτων. Οι διάφορες προσδοκίες τους όμως άρχισαν να ματαιώνονται όσο ξεκαθάριζε το πολιτικό και ιδεολογικό τοπίο του καινούριου καθεστώτος (Dumont, 1997:234-235).

Τις πρώτες ανησυχίες άρχισε να γεννάει η κατάργηση του σουλτανάτου το Νοέμβριο του 1922 και ο περιορισμός του μέχρι τότε συμβόλου της κρατικής και θρησκευτικής εξουσίας μόνο στο αξίωμα του χαλίφη. Ο σουλτάνος υπήρξε το σύμβολο της κρατικής εξουσίας ενός πολυεθνικού κράτους, του οθωμανικού κράτους το οποίο πλέον δεν υπήρχε. Νομιμοποιητική βάση της εξουσίας του υπήρξε η παράδοση, η προσκόλληση στην οποία αποτέλεσε κατά τον Kemal και την αιτία της συντριβής του Οθωμανικού κράτους. Το καινούριο κράτος έπρεπε να κόψει κάθε δεσμό με το Οθωμανικό παρελθόν και να δομηθεί σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα των Δυτικών κρατών (Dumont, 1997:234-235).

Ο νέος τύπος εξουσίας θα έπρεπε να ανήκει σε αυτό που ο Weber χαρακτήριζε ορθολογικό νομικό τύπο, που ήταν και το εξουσιαστικό μοντέλο της Δύσης. Νομιμοποιητική της βάση θα έπρεπε να είναι το «Τουρκικό έθνος», στο όνομα του οποίου όπως ισχυρίστηκε ο Kemal Atatürk έγινε ο «πόλεμος της ανεξαρτησίας» και στο όνομα του οποίου λειτουργούσε η Εθνοσυνέλευση. Ωστόσο, ο όρος «Τουρκικό έθνος» αρχικά χρησιμοποιούνταν μάλλον αόριστα. Το περιεχόμενο του άρχισε να ξεκαθαρίζει όσο ο έλεγχος της χώρας περνούσε στα χέρια των Κεμαλικών οπότε και επικράτησε η δική τους άποψη για το «Τουρκικό έθνος» (Dumont, 1997).

---

⁹ Συγκεκριμένα, στο κείμενο του «Εθνικού Όρκου», υπήρχε μόνο μία και μοναδική αναφορά στη λέξη «Τουρκία», ενώ η λέξη «έθνος» χρησιμοποιούνταν για να υποδηλώσει την κοινότητα των μουσουλμάνων. Το πρώτο κοινοβούλιο που δημιουργήθηκε στην Άγκυρα τον Απρίλιο του '20, έφερε το όνομα «Μεγάλη Εθνοσυνέλευση» ενώ ο προσδιορισμός «Τουρκική», προστέθηκε αργότερα. Η εναρκτήρια τελετή της επίσης, περιελάμβανε Ισλαμικά τελετουργικά ενώ είχε προβλεφτεί να ξεκινήσει τις εργασίες της μετά την προσευχή της Παρασκευής. Kirisci, K. & Winrow GM. The Kurdish Question and Turkey : An Example of Trans- state Ethnic Conflict, σ. 92., Rustow, D. : Political Parties in Turkey : An Overview, στο Heper, M. & Landau J.M. (eds.) : Political Parties and Democracy in Turkey, σ. 12

4.5. Η κουρδική διανόηση

Η Κουρδική διανόηση γεννήθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και ήταν συγκεντρωμένη στην Κωνσταντινούπολη. Οι Κούρδοι διανοούμενοι, προέρχονταν από τα ίδια κοινωνικοοικονομικά στρώματα με αυτά των Νέο- Οθωμανών. Ήταν γόνιμοι εύπορων οικογενειών, κατόχων ανώτερων αξιωμάτων στην Αυτοκρατορία, με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο που επίσης είχαν επηρεαστεί από τα Ευρωπαϊκά πολιτικά και φιλοσοφικά ρεύματα. Ζώντας στην Κωνσταντινούπολη σε μια εποχή ιδεολογικού και πολιτικού αναβρασμού, συμμετείχαν και εκείνοι στα ρεύματα της εποχής. Αρχικά οι Κούρδοι διανοούμενοι έβλεπαν τους εαυτούς τους σαν Οθωμανούς πολίτες και ο προβληματισμός τους, όπως και των Νέο-Οθωμανών, επικεντρωνόταν σε θέματα που αφορούσαν στον εκσυγχρονισμό της αυτοκρατορίας. Δεν είχαν συγκεκριμένους εθνικούς προβληματισμούς και ήταν διαμοιρασμένοι σε διάφορες οργανώσεις, κύκλους και ομάδες. Για τους ίδιους, όπως και για τους υπόλοιπους Οθωμανούς αριστοκράτες, ο χαρακτηρισμός «*Τούρκος*» ή «*Κούρδος*» ήταν συνδεδεμένος με τα αρνητικά χαρακτηριστικά της οπισθοδρόμησης, του επαρχιωτισμού και του χαμηλού μορφωτικού και κοινωνικού επιπέδου (Landau, 1990:99-101).

Οι Κούρδοι διανοούμενοι, έχοντας ανατραφεί και μορφωθεί στο κοσμοπολίτικο περιβάλλον της Πόλης, ήταν ξεκομμένοι από την Κουρδική κοινωνία και είχαν μια ελιτίστικη στάση απέναντι της (όπως και απέναντι στα λαϊκά στρώματα των ομοεθνών τους), θεωρώντας την απολίτιστη και οπισθοδρομική. Όντας ξεκομμένοι από την Κουρδική κοινωνία, δεν μπορούσαν να ασκήσουν απάνω της μεγάλη επιρροή. Συμμετείχαν στις ιδεολογικές και πολιτικές συζητήσεις και ζυμώσεις της εποχής, μοιραζόμενοι τους προβληματισμούς τους με ανθρώπους με την ίδια με αυτούς ταξική προέλευση. Εκτός του ότι δεν είχαν ιδιαίτερες επαφές με το Κουρδιστάν, η στάση τους προς τους κοινούς Κούρδους ήταν ιδιαίτερα πατερναλιστική. Εξάλλου, τα λαϊκότερα κουρδικά στρώματα της Πόλης δεν συμμετείχαν στους πολιτικούς και ιδεολογικούς προβληματισμούς (Bruinessen, 2007: 276).

Πολλοί από Κούρδους διανοούμενους έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο κίνημα των Νέο-Οθωμανών αλλά και των Νεότουρκων. Όπως ήδη αναφέρθηκε δύο Κούρδοι ήταν

από τα ιδρυτικά στελέχη της επιτροπής «*Ένωση και Πρόοδος*»¹⁰. Και οι Κούρδοι διανοούμενοι υποστήριζαν τους Νεότουρκους στην ανάληψη της εξουσίας. Αν και η εθνική τους ταυτότητα δεν είχε αρχικά τον κυρίαρχο ρόλο στις αναζητήσεις τους¹¹, μετά την άνοδο των Νεότουρκων, ξεκίνησε ανάμεσα τους κάποιος προβληματισμός σχετικά με το εθνικό ζήτημα. Πολλοί από τους Κούρδους διανοούμενους, όταν διαπίστωσαν ότι η πολιτική των Νεότουρκων δεν διέφερε σε τίποτα από αυτή του προηγούμενου καθεστώτος, είτε στήριζαν την αντιπολίτευση είτε προχώρησαν στη δημιουργία Κουρδικών οργανώσεων. Τον πρώτο χρόνο της ανόδου των Νεότουρκων στην εξουσία ανάμεσα στην πληθώρα των οργανώσεων που ιδρύθηκαν, υπήρξαν και κάποιες που είχαν αποκλειστικά Κουρδική εθνοτική βάση και χαρακτήρα. Μέλη τους ήταν εξέχοντα μέλη της Κουρδικής αριστοκρατίας, όπως ο στρατηγός Muhammad Serif Paşa ή γόννοι διάσημων οικογενειών. Μεταξύ άλλων, στη δημιουργία τους και την δραστηριοποίηση τους δύο εξέχουσες Κουρδικές οικογένειες έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο. Ήταν η οικογένεια των Bentr Han, οι πολυάριθμοι απόγονοι του Κούρδου ηγεμόνα του εμιράτου του Baban και η οικογένεια των Σεΐχηδων του Nehri και πιο συγκεκριμένα ο Σεΐχης Abdul Kadir, γιος του Σεΐχη Obaidullah. Γιοι των Κούρδων ηγετών που είχαν εξεγερθεί τα προηγούμενα έτη, είχαν υιοθετήσει διαφορετικές από τους πατεράδες τους αντιλήψεις και στάσεις απέναντι στην πολιτική, ενώ ήταν επηρεασμένοι από την καταγωγή τους και την ιστορία των οικογενειών τους (Βερέμης, 1995).

Η πιο σημαντική Κουρδική οργάνωση ονομάστηκε «*Ένωση για την Ανάκαμψη και Πρόοδο του Κουρδιστάν*» ή «*Κουρδική Ένωση για Πρόοδο και Αμοιβαία Βοήθεια*» (*Kurdistan Taali ve Terakii Cemiyeti*), και ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1908. Η οργάνωση εξέδιδε τη δική της εφημερίδα την Gazette στην Τουρκική και Κουρδική γλώσσα, ενώ ίδρυσε την «*Κουρδική Επιτροπή για τη Διάδοση της Εκπαίδευσης*» (*Kurt Nehrî Maarif Cemiyeti*) που λειτουργούσε επικουρικά ως προς την πρώτη, είχε ιδρύσει Κουρδικό σχολείο στην Κωνσταντινούπολη και εξέδιδε το περιοδικό Kurdistan (Mc Dowell, 2004: 93). Τα μέλη της προέρχονταν από την Κουρδική αριστοκρατία της πόλης, ενώ είχε μια ασαφή και αόριστη οργανωτική δομή, χωρίς συγκεκριμένο πρόγραμμα και

¹⁰ Και οι δυο ήταν φιλελεύθεροι Οθωμανιστές που πίστευαν στην αποκέντρωση της εξουσίας και στη αρμονική και δημοκρατική συμβίωση των λαών της Αυτοκρατορίας. Αποχώρισαν από την οργάνωση όταν άρχισαν να εμφανίζονται σ' αυτή σοβινιστικές τάσεις.

¹¹ Αλλωστε, στα πρώτα αυτά στάδια της ανάπτυξης του εθνικισμού, η απόκτηση ενός κράτους δεν ταυτιζόταν απόλυτα με την έννοια της ελευθερίας του έθνους. Πολλοί από τους πρώτους εθνικιστές ενδιαφέρονταν περισσότερο για διοικητική ή πολιτική ισότητα σε ένα πολυεθνικό κράτος παρά για την απόκτηση εθνικής ανεξαρτησίας. (Smith A. : χρονολογία, σ. 74)

στρατηγική. Μέσα στην οργάνωση επικρατούσαν αρκετά δισταγμένες και ετερογενείς απόψεις και στόχοι. Ωστόσο, προβάλλονταν κάποιες διεκδικήσεις εθνικού χαρακτήρα, που όμως τα στελέχη της θεωρούσαν ότι μπορούσαν να προωθήσουν με τις καλές σχέσεις που διατηρούσαν με την «*Επιτροπή Ένωση και Πρόοδος*». Ο Σεΐχης Abdul Kadir μάλιστα, ήταν ενεργό μέλος της και έγινε πρόεδρος της Οθωμανικής Γερουσίας που συγκροτήθηκε κατά τη διάρκεια της Β' Συνταγματικής Μοναρχίας (Βερέμης, 1995).

Η ιδεολογική ανομοιογένεια των μελών της οργάνωσης ήταν ιδιαίτερα έντονη. Για παράδειγμα, ένα από τα ιδρυτικά μέλη του Κουρδικού σχολείου της Κωνσταντινούπολης ήταν ο Σεΐχης Sayyid Nursi, γνωστός θρησκευτικός διανοούμενος και οπαδός των παν-Ισλαμιστικών αντιλήψεων και επομένως του σουλτάνου Abdul Hamid, αν και ήταν επηρεασμένος και από τα εθνικιστικά ιδεώδη. Θεωρούσε ότι με την υιοθέτηση μιας μουσουλμανικής ταυτότητας η Κουρδική κοινωνία θα μπορούσε να ξεπεράσει τους φυλετικούς της διχασμούς. Επιπλέον υποστήριζε ότι μέσα από την εκπαίδευση και την άνοδο του μορφωτικού του επιπέδου, ο λαός του θα μπορούσε να αναδειχτεί σε σημαντικό συστατικό της Οθωμανική κοινωνίας¹². Πέρα από τις διαφορετικές αντιλήψεις των μελών της όμως, το βασικό πρόβλημα για την οργάνωση προέκυψε όταν ξέσπασαν διαμάχες ανάμεσα στους Han και τον Sayyid Abdul Kadir για την ηγεσία της οργάνωσης, κάτι που οδήγησε στην αποχώρηση του τελευταίου. Η οργάνωση έκλεισε το 1909 μετά την απόφαση των Νεότουρκων να απαγορεύσουν όλες τις οργανώσεις που λειτουργούσαν σε εθνοτική βάση. Ένα χρόνο αργότερα, ιδρύθηκε μια καινούρια οργάνωση με το όνομα «*Κουρδική Ελπίδα*» (*Kiviyā Kurd*) η οποία λειτουργούσε παράνομα έως το 1912, οπότε οι Νεότουρκοι την νομιμοποίησαν. Ιδρυτικά της μέλη ήταν φοιτητές, γόννοι είτε αριστοκρατικών οικογενειών, είτε Κούρδων φυλάρχων που τους είχε παραχωρηθεί το προνόμιο φοίτησης σε φυλετικά σχολεία και στρατιωτικές ακαδημίες. Η οργάνωση αυτή ήταν λιγότερο ελιτίστικη, έκανε ανοίγματα προς τα πιο λαϊκά κοινωνικά στρώματα των Κούρδων μεταναστών της Κωνσταντινούπολης και χρηματοδοτούνταν από τις συνδρομές τους. Εξέδιδε εφημερίδα και προσπάθησε να εξαπλωθεί στις Κουρδικές επαρχίες. Με την έναρξη όμως του

¹² Ο Σεΐχης ήθελε να ιδρύσει επίσης μια ακαδημία στη λίμνη Βαν με σκοπό την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου των φυλετικά οργανωμένων Κούρδων, πράγμα που θα βοηθούσε σύμφωνα με τον ίδιο στην ανάδειξη τους σε καλούς και χρήσιμους πολίτες. Είχε επίσης εισηγηθεί στο σουλτάνο την ίδρυση σεκουλαριστικών σχολείων που θα μετέδιδαν την *σύγχρονη* επιστημονική σκέψη και θα μπορούσαν να ανταγωνιστούν αυτά που ίδρυαν οι χριστιανοί ενώ, θα μείωναν τις φυλετικές εντάσεις και θα δημιουργούσαν καλούς Οθωμανού πολίτες Deringil, S. : *The Well Protected Domains : Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire 1876 - 1909*, σ. 66, 102, 133.

πολέμου το 1914 τα περισσότερα μέλη της στρατολογήθηκαν και έτσι η οργάνωση διαλύθηκε. Παρά το γεγονός ότι οι οργανώσεις αυτές δεν είχαν ευρεία λαϊκή απήχηση και οι στόχοι ή η πολιτική τους δεν ήταν ξεκαθαρισμένη, αποτέλεσαν ένα προοίμιο για τις Κουρδικές εθνικιστικές οργανώσεις αλλά και για τους πρώτους εθνικούς προβληματισμούς. Οι ιδρυτές τους, άρχισαν να αναζητούν τα χαρακτηριστικά της ιδιαίτερης εθνικής και πολιτιστικής τους ταυτότητας. Επίσης άρχισε να γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα εγρήγορσης της λαϊκής συνείδησης και έτσι ιδιαίτερα με τη δεύτερη οργάνωση ξεκινάει μια προσπάθεια προσέγγισης της διανόησης και του απλού λαού. Οι προσπάθειες αυτές των Κούρδων διανοούμενων προετοίμασαν το έδαφος για έναν διαφορετικό προβληματισμό γύρω από το μέλλον του λαού τους και του εθνικού τους ζητήματος (Poulton, 2000:93).

Αν και δεν αποκαταστάθηκαν πλήρως γέφυρες άμεσης επικοινωνίας με τις λαϊκές μάζες, η εθνική ιδέα άρχισε σταδιακά να βρίσκει ανταπόκριση και στην Κουρδική κοινωνία, μέσω των σείχηδων, πολλοί από τους οποίους άρχισαν να γίνονται ένθερμοι υποστηρικτές των Κουρδικών οργανώσεων. Βέβαια, οι θρησκευτικοί αυτοί ηγέτες, ήταν οπαδοί ενός ισλαμικού κράτους στο οποίο όμως θα ήταν σεβαστή και η εθνική ταυτότητα. Έτσι για παράδειγμα θρησκευτικοί ηγέτες όπως ο Σείχης Abdul Salam του Barzan και ο Σείχης Nur Muhammad του Dahuk είχαν υποβάλει στην κυβέρνηση των Νεότουρκων μια σειρά από αιτήματα, στα οποία αν και κυρίαρχος ήταν ο θρησκευτικός τους χαρακτήρας, η εθνική χροιά τους ήταν επίσης εμφανής. Μέσα από τα θρησκευτικά αιτήματα πρόβαλε με έμμεσο αλλά σαφή τρόπο το αίτημα αναγνώρισης της εθνικής τους ταυτότητας. Όταν οι συγκεκριμένοι σείχηδες συνειδητοποίησαν ότι η Νεότουρκοι δεν είχαν την πρόθεση να ικανοποιήσουν κανένα από τα αιτήματα τους, άρχισαν να υποθάλλουν συνεχείς εξεγέρσεις, οι οποίες συνεχίστηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου. Ο πόλεμος και η άνοδος του Kemal Atatürk στην εξουσία, απετέλεσαν καταλυτικούς παράγοντες για την πορεία ανάπτυξης της Κουρδικής εθνικής συνείδησης. Ο πόλεμος, έφερε τους νεαρούς αστούς Κούρδους σε επαφή με το Κουρδιστάν, ενώ προκάλεσε μεγάλες αλλαγές στο ίδιο το Κουρδιστάν (Poulton, 2000:93-96).

Κεφάλαιο 5

Οι Κουρδικές εξεγέρσεις κατά τη διάρκεια της Α΄ Τουρκικής Δημοκρατίας

Οι προσπάθειες του Kemal Atatürk για τον πλήρη εκτουρκισμό του νέου κράτους γρήγορα γέννησαν αντιδράσεις από την πλευρά των Κούρδων. Ο αποκλεισμός των Κούρδων από την Εθνοσυνέλευση, η επιβολή της Τουρκικής γλώσσας και ο διορισμός Τούρκων αξιωματούχων στη θέση των διοικητών στην περιοχή του Κουρδιστάν, είχαν δημιουργήσει έντονη δυσφορία στους Κούρδους. Την οριστική ρήξη μεταξύ Τούρκων και Κούρδων όμως, έφερε η κατάργηση του χαλιφάτου. Το γεγονός σόκαρε την Κουρδική κοινότητα για οποία το Ισλάμ ήταν από τα δομικά συστατικά της πολιτιστικής της ταυτότητας. Επιπλέον για τους Κούρδους, που μέχρι πρότινος καλούνταν να πολεμήσουν στο πλευρό των Τούρκων για τα ισλαμικά ιδεώδη, η περιθωριοποίηση της θρησκείας διαρρήγνυε τον συνεκτικό ιστό ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τις παράλληλες προσπάθειες επιβολής της Τουρκικής εθνικής ταυτότητας, είχαν σαν αποτέλεσμα τη συσπείρωση των Κούρδων γύρω από τη δική τους εθνική κοινότητα (Δημητράκα, 2001).

Οι θρησκευτικοί ηγέτες και οι αγάδες καθώς και οι Κούρδοι αξιωματικοί του στρατού που είχαν σταθεί στο πλευρό του Kemal κατά τη διάρκεια των δύσκολων χρόνων του Πολέμου της Ανεξαρτησίας, τάχθηκαν εναντίον του. Και ενώ μέχρι πρότινος ήταν αυτοί που εναντιώθηκαν στους Κούρδους εθνικιστές διανοούμενους, τώρα σε αυτά τα στρώματα άρχισε ο Κουρδικός εθνικισμός να αναπτύσσεται και να εξαπλώνεται για να περιλάβει όλο και πιο πλατιά στρώματα της Κουρδικής κοινωνίας. Αποσπασματικά και ασυντόνιστα μεν, αλλά αυθόρμητα και με μεγάλη συχνότητα άρχισαν να πληθαίνουν οι Κουρδικές αντιδράσεις (Δημητράκα, 2001:184)..

5.1. Η εξέγερση του Σείχη Said

Κορυφαίο γεγονός αποτέλεσε η εξέγερση που έγινε με ηγέτη τον Σείχη Σάιντ του Παλού, του τάγματος Nakşibendi (Μπουρκάι, 1999:543). Η εξέγερση αυτή η οποία είχε ένα σαφή εθνικό χαρακτήρα, σηματοδοτεί την απαρχή του εθνικού αγώνα των Κούρδων και μάλιστα όχι μόνο της Τουρκίας. Υπήρξε επίσης καθοριστική για την χάραξη της πολιτικής του Τουρκικού κράτους έναντι του Κουρδικού ζητήματος, ενώ τέλος έπαιξε

καταλυτικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις του νεοσύστατου Τουρκικού κράτους και την εδραίωση και παγίωση του Κεμαλισμού. Αντίθετα με τις εξεγέρσεις του παρελθόντος οι οποίες είχαν υποκινηθεί από έναν φυλετικό ή θρησκευτικό ηγέτη, πίσω από τη συγκεκριμένη εξέγερση υπήρχε μια πολιτική οργάνωση, η «Ελευθερία» (*Azadi*), που ιδρύθηκε στο Dersim, το 1923. Τον πυρήνα αυτής της οργάνωσης αποτελούσαν κυρίως έμπειροι στρατιωτικοί που είχαν πάρει μέρος στον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας και υπήρξαν μέλη της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης που παραγκωνίστηκαν στις εκλογές του 1923. Η οργάνωση σε αντίδραση προς την πολιτική της Τουρκικής κυβέρνησης, είχε σαν στόχο την εθνική ανεξαρτησία. Θεωρούσε ότι μπορούσε να επιτευχθεί μέσω μιας συντονισμένης εξέγερσης, αν και οι ηγέτες της ποτέ δεν έπαψαν να ελπίζουν στην υποστήριξη των Βρετανών για την επίτευξη των στόχων τους, ιδίως όσο έμενε ανεπίλυτο το θέμα της Μοσούλης (McDowell, 2004:155-159).

Το σχέδιο τους προέβλεπε την κινητοποίηση των Κούρδων φυλάρχων και τοπικών ηγετών, οι οποίοι στον κατάλληλο χρόνο, θα εξεγείρονταν ταυτόχρονα ηγούμενοι των φυλών τους. Στη συνέχεια θα συγκροτούσαν ενιαία μέτωπα για την κατάληψη των κυριότερων πόλεων και την εκδίωξη των Τούρκων αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων, ανακηρύσσοντας έτσι ένα ανεξάρτητο Κουρδικό κράτος. Προσπαθώντας να επιτύχουν τη μεγαλύτερη δυνατή κινητοποίηση, απευθύνθηκαν και στους θρησκευτικούς ηγέτες, τους σεΐχηδες, κυρίως της αίρεσης Nakşibendi, θέλοντας να εκμεταλλευτούν την μεγάλη επιρροή που ασκούσαν στην Κουρδική κοινωνία (Κιτσίκης, 1996,). Αν και οι στόχοι των ηγετών της οργάνωσης ήταν εθνικοί, θέλησαν να δώσουν κάποια θρησκευτική χροιά στην εξέγερση κατ' αρχήν για να επωφεληθούν από την έντονη λαϊκή δυσαρέσκεια που είχε προκαλέσει στους Κούρδους η κατάργηση του χαλιφάτου, αλλά ίσως και για να κερδίσουν αν όχι την υποστήριξη, τουλάχιστον τη συμπάθεια των Τούρκων και της μερίδας εκείνης της αντιπολίτευσης που απέρριπταν τις κεμαλικές αυτές επιλογές (McDowell, 2004:97-100).

Οι τουρκικές αρχές, έχοντας στραμμένη την προσοχή τους στην περιοχή όσο το θέμα της Μοσούλης παρέμενε ανοιχτό, αντιλήφθηκαν την ύπαρξη και τις ενέργειες της οργάνωσης. Λαμβάνοντας δραστικά μέτρα, σύντομα κατάφεραν να εξουδετερώσουν τα πολιτικά στελέχη της. Η μοναδική προσωπικότητα που ήταν σε θέση να αναλάβει ηγετικό ρόλο ήταν ο Σεΐχης Said του Παλού, ο οποίος ήταν σημαντικός θρησκευτικός ηγέτης αλλά και ένθερμος υποστηρικτής της εθνικής ιδέας. Καταβάλλοντας κάθε προσπάθεια για να συνεχίσει την υλοποίηση του αρχικού σχεδίου, ο Σεΐχης ταξίδευε

συνεχώς για να κινητοποιήσει όσο το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό φυλάρχων για την εξέγερση που είχε προγραμματιστεί για τον Μάιο του 1925. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην πόλη Rigan, μια τυχαία και άνευ πολιτικής σημασίας σύγκρουση με την τουρκική χωροφυλακή έδωσε την εσφαλμένη εντύπωση ότι η εξέγερση είχε ξεκινήσει. Το πρώιμο ξέσπασμα της εξέγερσης-τον Φεβρουάριο του 1925 αντί για τον Μάιο του ίδιου έτους- χωρίς να έχουν ολοκληρωθεί οι απαραίτητες προετοιμασίες δεν μπόρεσε να αποτραπεί. Ο Σεΐχης, μην έχοντας άλλη επιλογή, προσπάθησε να επιστρατεύσει όσο το δυνατό μεγαλύτερες δυνάμεις, καλώντας σε ιερό πόλεμο για την αποκατάσταση του χαλιφάτου στο πρόσωπο ενός από τους εξόριστους γιους του σουλτάνου ο οποίος θα ανακηρυσσόταν Βασιλιάς του Κουρδιστάν (McDowell, 2004:155-158).

Οι εξεγερθέντες γρήγορα απέκτησαν τον έλεγχο μεγάλων περιοχών (το ένα τρίτο του Τουρκικού Κουρδιστάν) και άρχισαν να πολιορκούν το Diyarbakir ενώ τα τουρκικά στρατεύματα που βρίσκονταν στην περιοχή (7^ο και 8^ο Σώμα Στρατού) δεν κατάφεραν να παρέμβουν αποτελεσματικά. Η κατάσταση είχε γίνει πολύ σοβαρή αφού έθετε σε κίνδυνο την ακεραιότητα του Τουρκικού κράτους ενώ το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός Κουρδικού κράτους δεν ήταν αμελητέο. Στην περιοχή κηρύχτηκε στρατιωτικός νόμος στις 23 Φεβρουαρίου ενώ ο Kemal Atatürk αποφάσισε να επιληφθεί προσωπικά της κατάστασης. Με αφορμή τις ταραχές, στις 3 Μαρτίου 1925 εγκρίθηκε από την εθνοσυνέλευση η «*Ειρηνευτική Απόφαση*», η οποία αφορούσε σε μέτρα ενάντια στους ανατροπείς του καθεστώτος. Ιδρύθηκαν τα «*Εκτακτα Δικαστήρια Ανεξαρτησίας*» τα οποία είχαν το δικαίωμα να καταδικάσουν σε θάνατο με την κατηγορία της «*εσχάτης προδοσίας*» αυτούς που κατηγορούνταν για αντικαθεστωτική δράση. Με την συγκατάθεση της Γαλλίας για να χρησιμοποιηθεί η σιδηροδρομική της γραμμή που περνούσε από τη Συρία, άρχισαν να μεταφέρονται τεράστια στρατεύματα στην περιοχή τα οποία περικύκλωσαν τους εξεγερμένους και κατάφεραν να τους κατατροπώσουν (Lortz, 2005:234).

Εκατοντάδες άνθρωποι που είχαν πάρει μέρος στην εξέγερση απαγχονίστηκαν αφού καταδικάστηκαν με συνοπτικές διαδικασίες από τα «*Εκτακτα Δικαστήρια Ανεξαρτησίας*» που περιόδευαν στην περιοχή για το σκοπό αυτό. Ο Σεΐχης Said επίσης συνελήφθη και απαγχονίστηκε στο Diyarbakir, ενώ κάποιοι από τους συντρόφους του κατάφεραν να διαφύγουν στο Ιράν και το Ιράκ. Μετά την καταστολή της εξέγερσης, οι Τούρκοι επέβαλαν ένα καθεστώς τρομοκρατίας εφαρμόζοντας σκληρά αντίποινα,

σφαγιάζοντας χιλιάδες Κούρδους, μεταξύ των οποίων γυναίκες και παιδιά, ενώ ταυτόχρονα άρχισαν να εφαρμόζονται εκτοπισμοί του πληθυσμού, σε ανάλογη κλίμακα με αυτή των Αρμενίων. Οι διώξεις συνεχίστηκαν μέχρι τον Μάιο του 1928. Οι λόγοι αποτυχίας της εξέγερσης ήταν πολλοί και αναλύονται διεξοδικά από πολλούς ιστορικούς του Κουρδικού ζητήματος οι οποίοι έχουν δώσει ιδιαίτερη έμφαση στη συγκεκριμένη εξέγερση θεωρώντας την ορόσημο στην ιστορία του Κουρδικού εθνικού κινήματος, αφού συμφωνούν ως προς τον εθνικό της χαρακτήρα (που ήταν ξεκάθαρος στα κίνητρα των διοργανωτών της) παρά τις θρησκευτικές της αποχρώσεις (που ήταν πιο έντονες στο επίπεδο των οπαδών). Συνοπτικά αναφέροντας, στα βασικά αίτια για την αποτυχία της συμπεριλαμβάνονται η φυλετικά οργανωμένη βάση της, η ατελής προετοιμασία, καθώς και η έλλειψη συντονισμού και ενός λεπτομερειακά οργανωμένου σχεδίου. Παρά τη σχετικά μεγάλη συμμετοχή που είχε η εξέγερση, τα στοιχεία αυτά την έκαναν να υστερεί σε σχέση με τον τακτικό στρατό που διέθετε και την οργάνωση και τα μέσα για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της (McDowell, 2004: 159).

Η εξέγερση σηματοδότησε την ολοκληρωτική κήρυξη του πολέμου του Τουρκικού κράτους απέναντι στο Κουρδικό στοιχείο. Ο εθνικός της χαρακτήρας παρακάμφθηκε και παρουσιάστηκε ως ένα αντιδραστικό θρησκευτικό κίνημα που είχε σκοπό την επαναφορά του χαλιφάτου και την διασάλευση της τάξης. Ήδη το Κεμαλικό καθεστώς προωθώντας την Τουρκική εθνική ταυτότητα ταύτιζε τη θρησκεία με τις δυνάμεις της αντίδρασης και της οπισθοδρόμησης. Παρουσιάζοντας την Κουρδική εξέγερση ως θρησκευτικό κίνημα την ταύτιζε με τις δυνάμεις εκείνες τις οποίες το σύγχρονο τουρκικό κράτος έπρεπε με όλες του τις δυνάμεις να πολεμήσει ώστε να μπορέσει να συνεχίσει την πορεία του προς την πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό. Επομένως η τουρκική εθνική ταυτότητα ταυτιζόταν με την πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό, ενώ η κουρδική με την οπισθοδρόμηση, την αντίδραση και τις δυνάμεις που υπονομεύουν το κράτος. Παρά το γεγονός ότι ποτέ δεν υπήρξαν στοιχεία που να αποδεικνύουν οποιαδήποτε ανάμιξη της Βρετανίας στην εξέγερση, οι Κεμαλικοί κατήγγειλαν ότι η Βρετανία την υποδαύλιζε, για να υποσκάψει το τουρκικό κράτος και τις διεκδικήσεις του στο βίλαετι της Μοσούλης. Πλέον οι Κούρδοι και το Κουρδικό στοιχείο συγκαταλέγονται στο στρατόπεδο των «εχθρών», ενώ εγκαινιάστηκαν και οι θεωρίες συνομοσίας σύμφωνα με τις οποίες το Κουρδικό είναι το μέσο που χρησιμοποιούν οι εσωτερικές και εξωτερικές εχθρικές δυνάμεις για να υπονομεύσουν το Τουρκικό κράτος (McDowell, 2004:170-172).

Οι θεωρίες αυτές, που χρησιμοποιούνται κατά κόρον και σήμερα, χρησιμοποιήθηκαν από τον Kemal Atatürk και τους οπαδούς του για να επιβάλλουν την κυριαρχία, την παντοδυναμία και τις απόψεις τους που δίνουν μέχρι και σήμερα το στίγμα του Τουρκικού κράτους. Μέσω της «*Ειρηνευτικής Απόφασης*» και των Δικαστηρίων Ανεξαρτησίας, η κυβέρνηση εξοπλίστηκε με απόλυτες εξουσίες και τα απαραίτητα μέσα για να επισπεύσει τις «*ριζοσπαστικές*» αλλαγές που ήθελε να επιβάλλει. Τις εξουσίες αυτές τις διατήρησε μέχρι το 1929. Οι Κεμαλικοί αυτοαναγορεύτηκαν φωτισμένοι επαναστάτες που επιθυμούσαν να οδηγήσουν τη χώρα στην πρόοδο και την ανάπτυξη και που είχαν χρέος να πολεμήσουν τις δυνάμεις του σκοταδισμού και της αντίδρασης. Η πρόοδος και ο εκσυγχρονισμός είχαν δυτικό προσανατολισμό. Στόχος ήταν η ανάδειξη της Τουρκίας σε ένα ισχυρό κράτος όπως αυτά της Δύσης. Ο στόχος αυτός ωστόσο, δεν αφορούσε στις αξίες και τις αρχές του Δυτικού κόσμου, αλλά όπως θα το έθετε ο Gökalp, στα υλικά αγαθά του Δυτικού πολιτισμού. Στόχος επομένως ήταν η ισχύς και όχι η αλλαγή των δομών της εξουσίας, που θα έπρεπε να παραμείνει στα χέρια μιας στρατογραφειοκρατικής ελίτ, όπως και στο Οθωμανικό κράτος. Ο εκσυγχρονισμός και οι ριζοσπαστικές αλλαγές που οι Κεμαλικοί ευαγγελίζονταν αφορούσαν στην εισαγωγή και επιφανειακή μίμηση θεσμών και λειτουργιών του δυτικού κόσμου που θεωρούσαν ότι θα συνεισέφεραν στην ισχυροποίηση της Τουρκίας, κάνοντας τη να μοιάζει με ένα σύγχρονο κράτος (McDowell, 2004:120-121).

5.2 Η εξέγερση του Ararat

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 κορυφώθηκαν οι προσπάθειες των Κούρδων εθνικιστών. Οι Κούρδοι εθνικιστές παρέμειναν δραστήριοι το διάστημα μεταξύ 1925-1927 στην νοτιο-ανατολική Τουρκία, παρά την καταστολή της εξέγερσης του Σεΐχη Said. Πυρήνας του εθνικού αγώνα των Κούρδων ήταν η οργάνωση Kheybun (Ανεξαρτησία). Τον Αύγουστο του 1927, η οργάνωση, συναντήθηκε στην πόλη Bhamud, στο Λίβανο, μια περιοχή ορεινή ανατολικά της Βηρυτού, με σκοπό την συγκέντρωση μιας εθνικής κουρδικής δύναμης (Durham, 2010)..

Οι προσπάθειες της Kheybun ξεκίνησαν στις αρχές του 1928 όταν η οργάνωση ανακήρυξε ως μέρος της ανεξάρτητης κουρδικής δημοκρατίας την περιοχή γύρω από το όρος Ararat. Επιπλέον, φρόντισε να εγκαθιδρύσει μια κυβέρνηση, να δημιουργήσει στρατό και να εξοπλιστεί για την επερχόμενη αντίδραση της Άγκυρας. Σημαίες τοποθετήθηκαν σε κομβικά σημεία της γύρω περιοχής ώστε να λειτουργήσουν ως

σύμβολο ενοποίησης και κινητοποίησης των Κούρδων που θα συμμετείχαν τότε αλλά και στο μέλλον στον αγώνα για την εθνική τους ανεξαρτησία (Durham, 2010: 232).

Η Khoynun αναζήτησε την υποστήριξη των ευρωπαϊκών δυνάμεων αλλά χωρίς ανταπόκριση. Παρά την αντίθεση τους στο καθεστώς του Κεμάλ, ούτε η Βρετανία ούτε η Γαλλία υποστήριξαν τον αγώνα της Khoynun για ανεξαρτησία. Εν τέλει, η κουρδική οργάνωση βρήκε κάποια στήριξη από τον Σάχη της Περσίας, το κόμμα των Αρμενίων Dashnak και τον Σεΐχη Ahmed Barzani, ηγέτη της κουρδικής φυλής Barzani του Ιράκ (Lortz, 2005:145).

Η στάση της Άγκυρας αρχικά ήταν ήπια. Επιχείρησε να προσεγγίσει τους Κούρδους για την επίτευξη κάποιας συμφωνίας, φοβούμενη μια ενδεχόμενη συνεργασία με τους Αρμένιους της Σοβιετικής Ένωσης και τους Κούρδους της Περσίας. Ωστόσο η Khoynun ήταν αδιάλλακτη και εκμεταλλεύτηκε αυτή την ολιγωρία των Τούρκων για να προετοιμαστεί καλύτερα για την επερχόμενη σύγκρουση. Η εξέγερση του Αραράτ οργανώθηκε από τον Halis Bey, γιο του Σεΐχη Abdul Necit, ο οποίος είχε απελαθεί από την πόλη Bayazit στην Προύσα τρία χρόνια πριν. Απώτερος σκοπός ήταν η δημιουργία ενός ενιαίου επαναστατικού μετώπου που θα συμπεριλάμβανε την περιοχή του όρους Ararat και την περιοχή Erziyes που βρίσκονταν πιο νότια (Durham, 2010).

Στις 10 Ιουνίου 1930, οι τουρκικές δυνάμεις άρχισαν να διεξάγουν επιθέσεις γύρω από το όρος Ararat, το οποίο είχαν περικυκλώσει περίπου 10.000 στρατιώτες (Lortz, 2005). Μεταξύ 5 και 9 Ιουλίου πραγματοποιήθηκαν σφοδρές μάχες μεταξύ των Τούρκων και των Κούρδων. Οι Κούρδοι περίμεναν υποστήριξη από θρησκευτικούς κύκλους, ελπίζοντας πως η θρησκευτική προπαγάνδα που είχαν διεξάγει τους προηγούμενους μήνες θα έφερνε αποτέλεσμα, αλλά μάταια. Επιπλέον, όταν διακόπηκε η βοήθεια από το λεγόμενο «Κόκκινο Κουρδιστάν»-περιοχή που είχε αυτονομηθεί από το 1923, μετά την επανάσταση των Μπολσεβίκων και είχε παραμείνει αυτόνομη ως και το 1929-οι κουρδικές δυνάμεις του Ararat βρέθηκαν απομονωμένες. Το έργο των Τούρκων έγινε ακόμη πιο εύκολο μετά και τους βομβαρδισμούς των κουρδικών θέσεων από την τουρκική πολεμική αεροπορία, με αποτέλεσμα την σταδιακή κατάπνιξη της εξέγερσης (Durham, 2010)

Παρά την ήττα των Κούρδων η εξέγερση του όρους Ararat θεωρείται σημαντική για δύο λόγους: (α) ήταν η πρώτη φορά που μια εξέγερση σχηματίστηκε με αναφορά στο εθνικό ιδεώδες, (β) διότι ανέδειξε την σχέση μεταξύ της φυλής Barzani και του κουρδικού εθνικισμού (Lortz, 2005:149)

5.3 Η εξέγερση του Dersim

Η περιοχή του Dersim ήταν, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1930, η τελευταία περιοχή της Τουρκίας που δεν είχε τεθεί κάτω από τον κεντρικό έλεγχο των τουρκικών αρχών. Οι φυλές της περιοχής δεν ήταν ποτέ υπόλογες σε καμία προηγούμενη κυβέρνηση. Ο μόνος νόμος που αναγνώριζαν ήταν αυτός της φυλής. Οι οπλαρχηγοί και οι θρησκευτικοί ηγέτες ασκούσαν μεγάλη εξουσία τους πληθυσμούς, τους οποίους συχνά εκμεταλλεύονταν για οικονομικούς λόγους. Δεν έρχονταν σε αντιπαράθεση με την τουρκική κυβέρνηση από την στιγμή που και αυτή δεν εμπλεκόταν στις υποθέσεις τους. Μάλιστα, αρκετοί οπλαρχηγοί ισχυροποίησαν την θέση και τα προνόμια τους εδραιώνοντας στενές σχέσεις με την τοπική αστυνομία και τον στρατό. Μια που γενικά η περιοχή ήταν φτωχή, δεν ήταν και πολλά αυτά που μπορούσαν να φορολογηθούν, από πλευράς τουρκικών αρχών (Bruinessen, 1994).

Οι διαμάχες, συχνά ένοπλες, μεταξύ των φυλών ήταν συχνό φαινόμενο στην περιοχή Dersim. Ενίοτε οι τοπικές στρατιωτικές αρχές έπαιρναν το μέρος της μιας ή της άλλης φυλής, ανάλογα με το ποιος κατηγορούσε ποιόν περί συνωμοσίας κατά του επίσημου κράτους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο υπήρχε και το κουρδικό εθνικιστικό πνεύμα, το οποίο βρισκόταν σε αναβρασμό, και το οποίο διαμορφώνονταν κάτω από τις ιδέες και τις πράξεις των μορφωμένων γιων των φυλών που ηγούντο στην περιοχή. Το 1936 η περιοχή τέθηκε κάτω από στρατιωτικό έλεγχο με πρόφαση την ειρήνευση και τον «εκπολιτισμό» της. Ο εκμοντερνισμός της περιοχής που εκπορεύτηκε μέσα από την κατασκευή διάφορων υποδομών (δρόμοι, γέφυρες, αστυνομικά τμήματα, κτλ) δημιούργησε διαφορούμενα συναισθήματα στις τοπικές φυλές (Bruinessen, 1994).

Για κάποιους, το έργο αυτό ήταν μια ευκαιρία να ενισχύσουν την συνεργασία, και συνεπώς την θέση τους, με τις τοπικές αστυνομικές και στρατιωτικές αρχές. Για άλλους, ο εκμοντερνισμός σήμαινε την απώλεια της ανεξαρτησίας τους. Στις αρχές του 1937, οι τοπικές αρχές άρχισαν να υποψιάζονται την δημιουργία ενός σώματος αντίστασης απέναντι στο «εκπολιτιστικό» έργο τους. Θεωρήθηκε ότι στην αντίσταση συμμετείχαν πέντε φυλές υπό την καθοδήγηση του θρησκευτικού ηγέτη Seyid Rıza (Bruinessen, 1994).

Ο ηγέτης θεωρούσε πως σκοπός των τουρκικών αρχών ήταν η αφομοίωση του κουρδικού στοιχείου, μια πράξη αποτελούσε συνέχεια ενός ευρύτερου έργου που διεξάγονταν εδώ και χρόνια, στοχοποιώντας τους Κούρδους, καταπιέζοντας τους και οδηγώντας τους είτε στην εξορία είτε στον αφανισμό (McDowell, 2004:127). Οι πρώτες

αντιδράσεις κατά των Κούρδων του Dersim ξεκίνησαν όταν τον Μάρτη του 1937 ανατινάχτηκε μια γέφυρα και καταστράφηκαν όλες οι τηλεφωνικές γραμμές. Οι στρατιωτικές αρχές θεώρησαν υπόπτους τον Seyid Rıza και τις φυλές που συσχετιζόνταν με αυτόν. Το γεγονός αυτό μάλιστα το ερμήνευσαν ως την αφετηρία της εξέγερσης την οποία υποπτεύονταν (Bruinessen, 1994).

Όπως και να έχει, η πράξη αυτή έδωσε στις στρατιωτικές αρχές την αφορμή για την επέμβαση που αποζητούσαν. Τα πρώτα στρατεύματα που στάλθηκαν για να συλλάβουν τους υπόπτους παρεμποδίστηκαν από ένοπλα μέλη των φυλών. Σύντομα, η διαμάχη κλιμακώθηκε με την μορφή ενόπλων συγκρούσεων, ειδικά μετά και την άρνηση των φυλών να παραδώσουν τους ηγέτες τους. Οι στρατιωτικές συγκρούσεις διήρκησαν το καλοκαίρι του 1937 και τερματίστηκαν τον Σεπτέμβριο με την παράδοση του Seyid Rıza και των πιο πιστών του συνεργατών (Bruinessen, 1994). Ωστόσο, οι διαμάχες συνεχίστηκαν με ακόμη πιο σκληρό τρόπο την χρονιά που ακολούθησε. Κατά την άνοιξη του 1938, η αντίσταση φυλών απέναντι στις στρατιωτικές αρχές προκάλεσε την σφοδρή αντίδραση τους. Αεροπορικοί βομβαρδισμοί, επιθέσεις με δηλητηριώδη αέρια, η παρουσία βαρέως πυροβολικού και τριών σωμάτων στρατού που αποτελούνταν από 50.000 στρατιώτες, οδήγησαν στην καταστολή της εξέγερσης του Dersim και στον αφανισμό περίπου 40.000 Κούρδων (McDowell, 2004:92-93)

Επίλογος

Το κουρδικό ζήτημα από τη χαμιδική περίοδο ως το τέλος του μονοκομματισμού ήταν το θέμα του παρόντος πονήματος και εξετάστηκε διεξοδικά. Το κουρδικό ζήτημα είναι χωρίς καμία αμφιβολία το αποτέλεσμα μιας σημαντικής ιστορικής διαδρομής μέσα στο χρόνο, κατά την οποία η κουρδική κοινωνία υπέστη κοινωνικοπολιτικές ζυμώσεις αλλά και βίωσε συνεχείς προσπάθειες καθυπόταξης και εξαφάνισής της από διάφορα επικυρίαρχα κράτη. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην εργασία είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση, όπου παρουσιάστηκε το Κουρδικό ζήτημα από την εποχή του Abdul Hamid II και τις μεταρρυθμίσεις του μέχρι το 1945 και το τέλος του μονοκομματισμού. Η καρδιά του Κουρδικού ζητήματος βρίσκεται στη χωρική ύπαρξη του Κουρδικού λαού, ο οποίος συνιστούσε την πλειοψηφία των κατοίκων της περιοχής γνωστής ως «*Κουρδιστάν*» ήδη από τον 6^ο αι. μ.Χ., ήταν διαμοιρασμένοι ανάμεσα σε διάφορα κράτη. Τα προβλήματα των Κούρδων ξεκίνησαν από τον πρώτο διαμελισμό του Κουρδιστάν που συνέβη τον 16^ο αιώνα ανάμεσα στην Οθωμανική και στην Περσική Αυτοκρατορία. Ακολούθησε ο νεότερος διαμελισμός του, οποίος έλαβε χώρα μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με τον προαναφερθέντα διαμελισμό, οι Κούρδοι βρέθηκαν διασκορπισμένοι ανάμεσα στην Τουρκία, το Ιράκ, το Ιράν, τη Συρία αλλά και την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Το κουρδικό ζήτημα, δηλαδή η προβληματική της έννοιας της κουρδικής εθνικής συνείδησης δημιουργήθηκε, εξελίχθηκε και αναπτύχθηκε μέσω ποικίλων εκφάνσεων σε διάφορες χρονικές περιόδους. Η φυλετική δομή του συνόλου της κουρδικής κοινωνίας αποτελεί έκτοτε αλλά μέχρι και σήμερα ένα αδύνατο σημείο των Κούρδων, καθώς κατ' αυτό τον τρόπο η κουρδική κοινωνία τείνει να είναι εξαιρετικά επιρρεπής σε διασπαστικές τάσεις. Η ανάπτυξη της Τουρκίας συναρτήσκει του Κουρδικού ζητήματος και ο ρόλος που έχει διαδραματίσει στην εξέλιξη του ζητήματος αυτού είναι παραπάνω από σημαντική. Για την ακρίβεια, οι συνθήκες που γέννησαν το σύγχρονο Τουρκικό κράτος ήταν αυτές που με τη σειρά τους απέκλειαν τους Κούρδους από μια αντίστοιχη προοπτική και συνεπώς έθεσαν τις βάσεις του προβλήματος στη σύγχρονη εποχή. Η εξέταση του Κουρδικού ζητήματος σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και έγινε ώστε να φανεί πώς συναρτάται των πολιτικών αλλά και γενικότερα των κοινωνικών συνθηκών.

Ο Abdul Hamid II, μόλις ανέλαβε την εξουσία θέλησε να ισχυροποιήσει τη θέση του τονίζοντας και ενισχύοντας τον παραδοσιακό ισλαμικό χαρακτήρα της βασιλείας του, χρησιμοποιώντας τον τίτλο και τα σύμβολα του χαλίφη γι' αυτό το λόγο. Ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο έδωσε έμφαση στην πολιτική δύναμη του Ισλάμ με στόχο την ενότητα και τη συσπείρωση όλων των μουσουλμάνων. Οι Κούρδοι εκείνη την περίοδο αφενός δεν ήταν ολιγάριθμοι αφετέρου ζούσαν σε μια ευαίσθητη περιοχή της αυτοκρατορίας. Ο Σουλτάνος Abdul Hamid II μάλιστα ακολούθησε και με αυτούς την παν-ισλαμική πολιτική και κατ' αυτό τον τρόπο επιχείρησε να ενισχύσει την εξουσία και σε αυτούς, ενώ ταυτόχρονα τους απειλούσε με τη δημιουργία ενός Αρμενικού κράτους. Στην περίοδο των Νεότουρκων και του Α' Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξαν νέες ιδεολογικές και πολιτικές ζυμώσεις σχετικά με το κουρδικό ζήτημα. Ενώ αρχικά τουλάχιστον οι Νεότουρκοι έκαναν προσπάθειες προκειμένου να διατηρήσουν τον παν-οθωμανικό χαρακτήρα στη διακυβέρνησή τους, δεν άργησε να κυριαρχήσει ο τουρκικός εθνικισμός μέσα στα στενά πλαίσια της οργάνωσής τους. Κάποιοι Κούρδοι διανοούμενοι της εποχής υπήρξαν ιδρυτικά μέλη και υποστηρικτές των Νεότουρκων, αργότερα όμως άρχισαν να δημιουργούν και δικές τους οργανώσεις όπως η διαβόητη «*Κουρδική Ελπίδα*» (Kivîya Kurd). Αν και με την αρχή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου οι περισσότερες από αυτές τις οργανώσεις διαλύθηκαν, είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι αυτές οι οργανώσεις υπήρξαν προοίμιο για τους πρώιμους εθνικιστικούς προβληματισμούς τους που αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν με την πάροδο του χρόνου.

Στο παρόν πόνημα εξετάστηκε διεξοδικά η αναζωπύρωση του Κουρδικού εθνικισμού, ο οποίος όμως μπήκε στο στόχαστρο των Τούρκων εθνικιστών που θέλησαν να τον καπηλευτούν και να τον ποδηγετήσουν για δικό τους όφελος. Οι συγκεκριμένες προσπάθειες έκαναν τον κουρδικό εθνικισμό ευάλωτο στις εξωτερικές επιρροές και με διασπαστικές τάσεις, οι οποίες εξετάστηκαν αναλυτικά μαζί με τις εξεγέρσεις σε αυτή την εργασία. Συγκεκριμένα, εξετάστηκαν και παρουσιάστηκαν οι κουρδικές εξεγέρσεις κατά τη διάρκεια της Α' Τουρκικής Δημοκρατίας και της διακυβέρνησης του Kemal. Ειδικότερα, αναλύθηκαν οι προσπάθειες του Kemal για τον πλήρη εκτουρκισμό του νέου κράτους που με τη σειρά τους δημιούργησαν ταχείες αντιδράσεις από την πλευρά των Κούρδων, με κορυφαίες αντιδράσεις τις εξεγέρσεις αυτές του Σείχη Said και του Dersim.

Βιβλιογραφία

- Arfa, Hassan. *The Kurds: A Historical and Political Study*, London: Oxford University Press 1966.
- Βερέμης, Θάνος (επιμ.), *Η Τουρκία σήμερα. Πολιτεία, κοινωνία, οικονομικά, εξωτερική πολιτική, θρησκεία, Παπαζήσης*, Αθήνα 1995.
- Bozarlan Hamit, *Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας*, εκδόσεις Σαββάλας 2008.
- Bruinessen, Martin van. "Race, Culture, Nation and Identity Politics in Turkey: Some Comments," Presented at the Mica Erteğün Annual Turkish Studies Workshop on Continuity and Change: "Shifting State Ideologies from Late Ottoman to Early Republican Turkey, 1890-1930", Department of Near Eastern Studies, Princeton University, April 24-26, 1997. Available [online]: http://www.let.uu.nl/~Martin.vanBruinessen/personal/publications/Identity_politics_in_Turkey.pdf [April 7, 2007].
- Bruinessen, M. (1994), "Genocide in Kurdistan? The suppression of the Dersim rebellion in Turkey (1937-1938) and the chemical war against the Iraqi Kurds (1988)" in Adreopoulos G. J. (ed.) *Conceptual and historical dimensions of genocide*, University of Pennsylvania Press
- Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος : *Η Τουρκία σε Μετάβαση*, εκδ. Ι. ΣΙΔΕΡΗ, Α, 1997.
- Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος, «Εισαγωγικές παρατηρήσεις σε ένα μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα», Γιαλλουρίδης, Χρ. & Τσάκωνας Π. (eds.) : *Η Νέα Διεθνής Τάξη : η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1993.
- Ergil Dogu, «Το κουρδικό πρόβλημα», Βερέμης Θάνος & Ντόκος Θάνος , *Η σύγχρονη Τουρκία. Κοινωνία, οικονομία και εξωτερική πολιτική*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2002.
- Dumont, Paul, Κεμάλ. Ο δημιουργός της νέας Τουρκίας, μτφρ. Ιωάννης-Γρηγόριος Κασσεσιάν, Κούριερ-Εκδοτική, Αθήνα 1997.
- Durham, W. D. *The 1920 Treaty of Sevres and the struggle for a Kurdish homeland in Iraq and Turkey between world wars*, Oklahoma State University

- Ευρυβιάδης, Μάριος Λ. : Ο Μεγάλος Αδελφός της Φραγκικής Δύσης, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 2000.
- Ζαρεβάντ : Παντουρκισμός ή περί του Ενωμένου και Ανεξάρτητου Τουράν, μεταφ. Κασεσιάν, Σήφης, εκδ, ΡΗΣΟΣ, Αθήνα, 1991.
- Καραγιλάν Μουράτ, Η ανατομία του πολέμου στο Κουρδιστάν, μτφρ. Σάββας Καλεντερίδης, Ινφογνώμων, Αθήνα 2012.
- Kansu, A. (1997), *The revolution of 1908 in Turkey*, New York: Brill
- Kent, M. (1996), *The Great Powers and the end of the Ottoman Empire*, London: Routledge
- Kendal, (1993), “Kurdistan in Turkey: in Chaliand, G. (ed.) *A people without a country: the Kurds and Kurdistan*, London: Zen Books
- Κιτσίκης, Δημήτρης: Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1280 - 1924, Γ έκδοση, ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 1996
- Klein, J. (2011), *The margins of empire: Kurdish militias in the Ottoman tribal zone*, Stanford: Stanford University Press
- Landau, Jacob M. : Pan - Turkism in Turkey : A Study of Irredentism, C. HURST & Co., London, 1981.
- Landau, Jacob M.: *The Politics of Pan - Islam: Ideology and Organization*, Clarendon Press, Oxford, 1990.
- Lortz, M. G. (2005), *Willing to face death: A history of Kurdish military forces from the Ottoman Empire to present day Iraq*, Florida State University Libraries
- McDowall, David. *A Modern History of the Kurds*. London: I. B. Tauris, 2004.
- Μπεκίρ - Χαρπουτλου : Η Τουρκία σε Αδιέξοδο : Μια μαρξιστική ανάλυση της Τουρκίας από την Οθωμανική αυτοκρατορία ως τις μέρες μας, (μετ. από τα γαλλικά Βλάχου, Μ.), Ορόσημο, Αθήνα, 1974.
- Μυστακίδου, Λιάνα : Οι Αλεβήδες στη σύγχρονη Τουρκία, Γόρδιος, Αθήνα, 1997
- Μπουρκάι, Κεμάλ : Ο Κούρδοι και το Κουρδιστάν, Εκδόσεις Πατταζήση, Αθήνα, 1999. Μετάφραση;
- Olson, Robert. *The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheik Said Rebellion 1880-1925*. Austin: The University of Texas Press, 1989
- Plakoudas, S. (2015), “The PKK and the guerilla tradition of Turkey’s Kurds”, *Middle East Review of International Affairs* (18)4

- Poulton, Hugh, Ημίψηλο, γκρίζος λύκος και ημισέληνος: ο τουρκικός εθνικισμός και η Δημοκρατία της Τουρκίας, μτφρ., Εύα Πέππα, Οδυσσέας, Αθήνα 2000.
- Shaw, S. J & Shaw, E. K. (1977), *The rise of modern Turkey, 1808-1975, vol. II*, Cambridge: Cambridge University Press
- Τσάκωνας, Παναγιώτης : «Το Νέο Διεθνές Σύστημα σε Μετάβαση και η «Νέα Διεθνής Τάξη» στο Πολιτικές και Στρατηγικές Παράμετροι», Γιαλλουρίδης, Χρ. & Τσάκωνας Π. (eds.) : Η Νέα Διεθνής Τάξη : η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα, εκδ. Ι. Σιδεράς, Αθήνα 1993
- Zürcher, Erik J., Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας, μτφρ. Βαγγέλης Κεχριώτης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.

Ηλεκτρονικές Πηγές

- <http://www.istorikathemata.com>